

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master in de Agogische wetenschappen

PARTICIPATIE- EN INSPRAAKINITIATIEVEN IN DE GEVANGENISSEN VAN VLAANDEREN EN BRUSSEL

**EEN KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR INSPRAAK EN PARTICIPATIE
VAN GEDETINEERDEN**

KARIMA AOUAD

Academiejaar 2016-2017

Aantal woorden: 14668

Promotor: Dr. Dorien Brosens

Psychologie & Educatiewetenschappen

SAMENVATTING MASTERPROEF

Naam en voornaam: Aouad Karima

Rolnr.: 0532211

KLIN
AO
ONKU
AGOG

Titel van de Masterproef: Participatie- en inspraakinitiatieven in de gevangenissen van Vlaanderen en Brussel: een kwalitatief onderzoek naar inspraak en participatie van gedetineerden.

Promotor: Dorien Brosens

I. Samenvatting

Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen welke participatie- en inspraakinitiatieven aanwezig zijn in Vlaamse en Brusselse gevangenissen en welke gedetineerden deelnemen aan deze initiatieven. Daarnaast wordt gekeken naar de ervaringen van de betrokkene actoren en de voordelen die participatie heeft.

Vooreerst vonden drie focusgroepen plaats met de medewerkers van De Rode Antraciet, eveneens de vragende partij van dit onderzoek. Nadien werden er 12 individuele interviews afgenomen met professionelen en gedetineerden uit de gevangenissen van Antwerpen, Gent, Hasselt en Leuven-Centraal.

Er zijn verschillende participatie- en inspraakinitiatieven aanwezig in de gevangenissen. Het gedetineerdenoverleg is de meerderheid van de gevangenissen aanwezig, maar de werking van het overlegorgaan verschilt per gevangenis. Daarnaast is er in elke gevangenis een hulp- en dienstverleningsaanbod en projecten aanwezig. Als laatste is peer support terug te vinden in alle gevangenissen. De peer support heeft een informeel karakter. De respondenten staan positief tegenover de aanwezigheid van de participatie- en inspraakinitiatieven. Daarnaast staan ze kritisch ten opzichte van het overlegorgaan.

De gedetineerden die deelnemen aan het aanbod zijn vooral gedetineerden die de Nederlandse taal spreken, mondig zijn en actief zijn in de gevangenis. Doordat het aanbod in de gevangenissen vooral in het Nederlands is, vallen voornamelijk anderstalige gedetineerden uit de boot. Daarnaast zorgt participatie voor een aantal voordelen voor de gedetineerden, de gevangenis en de samenleving. Verder blijkt uit het onderzoek dat niet alle participatie- en inspraakinitiatieven optimaal uitgewerkt zijn en dat de initiatieven in de meeste gevangenissen van elkaar verschillen.

De aanbevelingen richten zich op het uitbouwen van participatie in de gevangenissen op beleidsniveau, zodat er een participatiecultuur ontstaat en het inzetten van peer support om het aanbod bekend te maken bij medege-detineerden.

II. Dankwoord

Deze masterproef betekent het einde van mijn opleiding in de Agogische Wetenschappen. Het werken aan deze thesis was een proces van lange adem. Het proces naar het einddoel verliep niet altijd van een leien dakje. Ik wens daarom graag een aantal mensen te bedanken voor hun steun.

Als eerste wil ik graag mijn promotor en begeleider Dorien Brosens bedanken voor de ondersteuning en het advies gedurende het jaar. Ik zou u ook graag willen bedanken voor uw hulp met de focusgroepen bij De Rode Antraciet, het zo snel mogelijk beantwoorden van mijn vragen en voor de opbouwende feedback.

Daarnaast zou ik graag de medewerkers van De Rode Antraciet bedanken voor hun medewerking aan het onderzoek en de begeleiding in de gevangenissen. Verder zou ik ook graag Gino Campenaerts willen bedanken voor zijn advies en ondersteuning.

Eveneens wens ik de gevangenissen van Antwerpen, Gent, Hasselt en Leuven-Centraal te bedanken voor hun open ontvangst en de mogelijkheid om met gedetineerden in contact te komen en met hen te spreken. Ik wil ook de respondenten die deelnamen aan het onderzoek bedanken voor hun bereidwilligheid.

Als laatste wil ik mijn familie en vriendinnen bedanken die mij doorheen dit jaar ondersteund en gemotiveerd hebben.

III. Inhoudsopgave

I.	Samenvatting	3
II.	Dankwoord	5
	Inleiding.....	8
	Deel 1: Literatuur.....	9
1	Het gevangeniswezen	9
1.1	Profiel gedetineerden die deelnemen aan activiteiten binnen de gevangensmuren	10
2	Belgische en Vlaamse wetgeving met betrekking tot participatie van gedetineerden.....	10
2.1	Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden ...	10
2.2	Decreet betreffende de organisatie hulp- en dienstverlening aan gedetineerden	11
2.3	Het strategisch plan 2015-2020 hulp- en dienstverlening aan gedetineerden.....	11
3	Participatie	12
3.1	Participatieladder.....	12
4	Inspraak- en participatievormen in de gevangenissen	14
4.1	Democratische participatie	14
4.1.1	Het gedetineerdenoverleg	14
4.2	Hulp- en dienstverleningsactiviteiten	16
4.3	Peer support	16
4.3.1	Peer-to-peer programma's	16
4.3.2	Verschillende vormen van peer ondersteuning	17
5	Meerwaarde en knelpunten van participatie	18
5.1	Democratische participatie	18
5.2	Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden.....	18
5.3	Peer-to-peer programma's	19
6	Onderzoeksvragen.....	21
	Deel 2: Data en Methode.....	22
1	Respondenten	22
2	Algemene onderzoeksopzet.....	23
3	Materiaal	25
4	Analyseprocedure	25
	Deel 3: Resultaten.....	26
1	Inspraak- en participatievormen	26

1.1	Gedetineerdenoverleg	26
1.2	Andere overlegstructuren.....	29
1.3	Peer support	30
1.4	Hulp- en dienstverleningsactiviteiten	31
1.4.1	Sport.....	31
1.4.2	Bibliotheek.....	32
1.4.3	Cultuur	33
1.5	Organiseren van activiteiten.....	33
1.6	Projecten	34
2	Participanten.....	36
2.1	Profiel	36
2.2	Motivatie	37
2.3	Drempels.....	38
2.4	Competenties.....	38
3	Voordelen inspraak- en participatievormen	39
3.1	Gedetineerden.....	39
3.2	Gevangenis.....	40
3.3	Samenleving	40
Deel 4: Discussie.....		41
1	Bespreking	41
2	Beperkingen eigen onderzoek	42
3	Aanbevelingen verder onderzoek	43
4	Praktische en beleidsaanbevelingen	43
5	Conclusie.....	44
Bibliografie		46
Bijlagen		51
1	Interviewschema: focusgroepen De Rode Antraciet.....	52
2	Interviewschema: individueel interview professionelen.....	56
3	Interviewschema: individueel interview gedetineerden.....	59
4	Labelschema.....	62

Inleiding

In de gevangenissen van Vlaanderen en Brussel hebben gedetineerden de kans om deel te nemen aan allerlei hulp- en dienstverleningsactiviteiten. Het aanbod strekt zich uit over zes domeinen, namelijk: cultuur, gezondheidszorg, onderwijs, sport, welzijn en werk (Vlaamse Overheid, 2013).

Participatie- en inspraakinitiatieven in de gevangenissen komen de laatste jaren meer op de voorgrond. Uit het onderzoek van Claes & Brosens (2015) is het hulp- en dienstverleningsaanbod in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen in grote mate veranderd in vergelijking met een decennium terug. De participatie en inspraak van gedetineerden wordt meer op de voorgrond geplaatst. Dit blijkt ook uit het strategisch plan 2015-2020 waarin staat dat gedetineerden actief dienen deel te nemen aan de organisatie, uitbouw en de bekendmaking van het hulp- en dienstverleningsaanbod (Gemengde commissie, 2014). In België is er weinig overkoepeld onderzoek gedaan naar welke participatie- en inspraakinitiatieven aanwezig zijn in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Daarnaast is onderzoek naar het profiel van gedetineerden die deelnemen schaars (Brosens, De Donder, Mievis, Salhi, & Van Roy, 2016; Brosens, De Donder, & Verté, 2013).

Het doel van het onderzoek is om na te gaan welke structurele en projectmatige participatie- en inspraakinitiatieven er op dit moment aanwezig zijn voor gedetineerden in Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Verder wordt er nagegaan welke gedetineerden (niet) deelnemen aan deze participatie- en inspraakprocessen. Daarnaast wordt er getracht om de ervaringen en de betekenis die gedetineerden en professionals aan deze vormen van participatie geven in kaart te brengen. Dit onderzoek werd op vraag en in samenwerking met De Rode Antraciet uitgevoerd. Er werden eerst drie focusgroepen afgenomen met de medewerkers van De Rode Antraciet. De focusgroepen werden gehouden om een algemeen beeld te krijgen over welke participatie- en inspraakinitiatieven bestaan in de gevangenissen van Vlaanderen en Brussel. In samenwerking met De Rode Antraciet werden vier gevangenissen geselecteerd waarin meer in de diepte werd gegaan. Daarnaast was er ook toestemming van de DG EPI (Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen) om de interviews in de gevangenis af te nemen.

Het eerste deel van deze masterproef begint met de literatuurstudie. In de literatuurstudie wordt de wettelijke context met betrekking tot participatie en inspraak van gedetineerden besproken. Daarnaast wordt er ook besproken wat participatie inhoudt en welke participatie- en inspraakinitiatieven bestaan, zowel nationaal als internationaal. Nadien wordt er gekeken naar de drempels en voordelen van participeren van gedetineerden in de gevangenis. De literatuurstudie eindigt met een aantal onderzoeksvragen die geformuleerd worden vanuit het theoretische kader. Het tweede deel bestaat uit de onderzoeksmethode waarin de deelnemers, onderzoeksofzet, materiaal en analyseprocedure besproken worden. In het derde deel worden de kwalitatieve onderzoeksresultaten besproken. Als laatste wordt er een discussie en conclusie gevormd die tot stand gekomen zijn door de onderzoeksresultaten. Er wordt ook een kritische blik geworpen op het eigen onderzoek en er worden verder aanbevelingen geformuleerd.

Deel 1: Literatuur

In dit deel zal het theoretisch kader geschetst worden waarbinnen het onderzoek zal plaatsvinden. Er wordt eerst stilgestaan bij het gevangeniswezen en het profiel van gedetineerden. Vervolgens wordt er gekeken naar de Belgische en Vlaamse wetgeving omtrent participatie van gedetineerden. Nadien wordt er ingezoomd op het begrip participatie. In het overige deel wordt gekeken naar participatie- en inspraakinitiatieven voor gedetineerden op nationaal- en internationaalniveau en de meerwaarde en knelpunten van participatie bij gedetineerden.

1 Het gevangeniswezen

In België zijn er 35 penitentiaire inrichtingen waarvan er 17 in Vlaanderen, 16 in Wallonië en twee in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest gevestigd zijn (Sempot e.a., 2015). De gemiddelde capaciteit van de gevangenissen bedroeg in 2015 10 028 plaatsen voor gedetineerden (FOD justitie, 2016) in 2016 is de gemiddelde capaciteit gedaald naar 9687 plaatsen (FOD Justitie, 2017). De gevangenispopulatie is in België lichtjes gedaald. In 2015 was de gevangenispopulatie 11 040 en in 2016 bedroeg de gevangenispopulatie 10 618 (FOD justitie, 2016; FOD Justitie, 2017; FOD justitie, z.d.). Mannen zijn oververtegenwoordigd in de gevangenissen met een aantal van 10 134 terwijl er 485 vrouwen gevangen zaten in het jaar 2016 (FOD Justitie, 2017). Daarnaast ligt het recidivegraad hoog bij gedetineerden (Blokland, Wermink, Robert, & Maes, 2015; Robert & Maes, 2012). Uit het onderzoek van Robert en Maes (2012) blijkt dat 44, 1% van de veroordeelde gedetineerden na hun vrijlating terugkeerde naar de gevangenis. Er was een opvolgingsperiode van 5,5 jaar tot hoogstens 8 jaar.

België telde in 2016 meer dan 130 nationaliteiten in zijn gevangenissen. De nationaliteiten die het vaakst voorkwamen in de gevangenissen waren voornamelijk de Belgische nationaliteit (56%), gevolgd door de Marokkaanse nationaliteit (9,7%). De derde en vierde nationaliteit die het vaakst voorkwamen in de Belgische gevangenissen zijn de Algerijnse (5,3%) en Roemeense nationaliteit (3,3%) (FOD Justitie, 2017). Uit het onderzoek van Brosens, De Donder & Verté (2013) dat uitgevoerd werd in de Antwerpse gevangenis blijkt dat er veel gedetineerden zijn die het Nederlands gebrekkig of niet machtig zijn. Er is duidelijk een overbevolking van gedetineerden in de gevangenissen. De gevangenissen met de meeste overbevolking zijn de gevangenissen in Antwerpen, Berkendael, Dinant, Jamioulx, Lantin, Mechelen en Namur (FOD Justitie, 2017).

1.1 Profiel gedetineerden die deelnemen aan activiteiten binnen de gevangensmuren

Gedetineerden worden vaak gezien als passieve ontvangers van hulpverlening. Zij hebben vaak geen zeggenschap in het nemen van beslissingen (Deville, Sorbello, Eccleston, & Ward, 2005; Edgar, Jacobson, & Biggar, 2011). Er is weinig onderzoek gedaan naar het profiel van gedetineerden die participeren aan activiteiten in de gevangenis. Uit het onderzoek van Brosens (2015) blijkt dat nieuwkomers en andere gedetineerden minder vaak deelnemen aan activiteiten in de gevangensmuren. De redenen lopen uiteen van niet beschikken over informatie, beperkte talenkennis tot angst om mee te doen. Ook blijkt uit het onderzoek dat uitgevoerd werd in de gevangenis van Antwerpen dat jonge gedetineerden meer deelnemen aan activiteiten in de gevangensmuren. Leeftijd is ook een bepalende factor voor deelname aan het soort activiteiten. Jonge gedetineerden houden zich voornamelijk bezig met sporten terwijl de volwassenen eerder participeren aan het onderwijsaanbod. De nationaliteit behoort ook tot een bepalende factor van deelname. De meeste gedetineerden met een Belgische nationaliteit nemen deel aan meer dan één activiteit in tegenstelling tot gedetineerden met een andere nationaliteit, zij nemen nooit deel of nemen deel aan één activiteit (Brosens e.a., 2013). Daarnaast blijkt ook uit onderzoek dat in de gevangenis van Gent werd uitgevoerd rond inspraak en participatie van gedetineerden dat het vooral gedetineerden zijn die veroordeeld zijn en een langere tijd in de gevangenis zitten vaker deelnemen aan activiteiten. Gedetineerden die al in een participatie- of inspraakvorm zitten, worden vaker gezien in andere participatie- en inspraakvormen. Zij verrichten vaak ook penitentiaire arbeid. Uit dit onderzoek blijkt ook dat Nederlandstalige gedetineerden vooral deelnemen aan de activiteiten (Brosens e.a., 2016).

In het volgende deel wordt er gekeken naar de Belgische en Vlaamse wetgeving omtrent participatie van gedetineerden.

2 Belgische en Vlaamse wetgeving met betrekking tot participatie van gedetineerden

2.1 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden

In Artikel 7 van de basiswet wordt omschreven dat er in elke gevangenis een klimaat van overleg moet heersen. Hiertoe moet er in elke gevangenis een overlegorgaan worden opgericht zodat de gedetineerden inspraak hebben op onderwerpen die hen aanbelangen (Belgisch Staatsblad, 2005).

In dezelfde wet worden ook nog een aantal andere participatierechten van gedetineerden opgenomen. Zo dient een gevangenis vormingsactiviteiten en vrijetijdsbesteding aan te bieden aan haar gedetineerden. Vormingsactiviteiten bestaan voornamelijk uit: onderwijs, alfabetisering, beroepsopleiding of voorgezette beroepsopleiding, sociaal-culturele vorming en sociale vaardigheidstraining, creatieve en culturele activiteiten en lichamelijke opvoeding. De vormingsactiviteiten dienen in de vrije tijd van de gedetineerden aangeboden te worden (Belgisch Staatsblad, 2005).

De gedetineerden hebben het recht om minstens twee uur in de week deel te nemen aan lichamelijke opvoeding of sport. Daarnaast hebben zij ook het recht op andere recreatieve activiteiten van minstens een uur in de buitenlucht. Naast de arbeidstijden mogen de gedetineerden, met toestemming van de directeur, een activiteit die geen winst oplevert van intellectuele of artistieke aard uitoefenen (Belgisch Staatsblad, 2005).

2.2 Decreet betreffende de organisatie hulp- en dienstverlening aan gedetineerden

Naast de federale wetgeving bestaat er op Vlaams niveau het decreet m.b.t. hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. In dit decreet staan een aantal doelstellingen die nagestreefd dienen te worden door de gevangenen, zodat elke gedetineerde zich kan ontplooien in de samenleving. De hulp- en dienstverlening moet de zelfontplooiing van gedetineerden stimuleren, de sociale, relationele en psychische evenwicht van de gedetineerden herstellen, en de negatieve gevolgen voor de gedetineerden en zijn directe sociale omgeving veroorzaakt door en tijdens de detentie beperken. De integratie en participatie in de samenleving moet na de detentieperiode bevorderd worden. Daarnaast moet een proces van herstel tussen dader en slachtoffer gestimuleerd worden. Als laatste is de kans op herval beperken ook een doelstelling waarnaar de hulp- en dienstverlening moet streven (Vlaamse Overheid, 2013).

De hulp- en dienstverlening is gericht op het aanbieden van sociale hulpverlening aan gedetineerden met als doel re-integratie in de samenleving. Het hulp- en dienstverleningsaanbod strekt zich uit over zes domeinen, namelijk: cultuur, gezondheidszorg, onderwijs, sport, welzijn en werk (Vlaamse Overheid, 2013).

De organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden werd door het decreet betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening structureel verankerd binnen de beleidsvoering (Gemengde commissie, 2014).

2.3 Het strategisch plan 2015-2020 hulp- en dienstverlening aan gedetineerden

In het decreet staat dat de Vlaamse regering voor elke legislatuur een strategisch plan moet opstellen. In het strategisch plan worden vooral een aantal belangrijke doelstellingen en acties opgenomen. De doelstellingen en acties bieden richting en inspiratie voor de lokale gevangenen die in 2015 een nieuw actieplan maakten. In het strategisch plan worden 19 doelstellingen geformuleerd waarbij elke doelstelling tegen een bepaalde jaar (tussen 2015 en 2020) dient behaald te worden (Gemengde commissie, 2014).

3 Participatie

In het boek 'Praktijkgids participatie: 55 concrete tips voor succesvolle inspraakprojecten' omschrijft Bart Derwael de term participatie als volgt:

De deelname van individuele burgers of bepaalde groepen aan de dagelijkse werken of besluitvorming van organisaties, overheden, belangengroepen, sectoren, raden, projecten, activiteiten, enz. Door het inbrengen van de ervaring wil men de kwaliteit van de dienst of het product verbeteren, of minstens meer op maat maken van de beoogde doelgroep. (Derwael, 2013, p. 6)

Volgens Hofmans (2000) gaat het bij participatie niet om zeggenschap of om eindbeslissingschap. Participatie gaat volgens hem eerder om zeggingskracht en maximaal meedoen in onderlinge samenwerking. In de gevangenissen van België worden verschillende activiteiten aangeboden aan gedetineerden zoals onderwijs-, werk- en sportactiviteiten. Daarnaast zijn er ook projecten aanwezig waarbij gedetineerden inspraak hebben en optimaal mee kunnen participeren (De Win, 2015; Polfliet, 2015; Vandeurzen, 2016; Van Herk, 2015).

3.1 Participatieladder

Arnstein (1969) introduceerde "A Ladder of Citizen Participation". Dit model toont aan de hand van de participatieladder acht types van participatie en niet-participatie, waarbij het einddoel is dat de burgers macht hebben. Onderaan de ladder vinden we de rangen manipulatie en therapie terug. Zij beschrijven het niveau van niet-participatie. De derde (informereren) en vierde (overleg) rang, geven de mogelijkheid om te luisteren en een stem te hebben. De vijfde rang (verzoenend) is net als de rangen van informereren en overleg een vorm van tokenisme. Het enige verschil is dat verzoenend werken een hoger niveau is van tokenisme, doordat de grondregels ervoor zorgen dat de burgers kunnen adviseren. De machthebbers (zoals overheden) blijven de beslissingen nemen. De volgende rangen (6) partnerschap, (7) gedelegeerde macht en (8) burgercontrole zijn de niveaus die ervoor zorgen dat burgers macht hebben. Zij kunnen m.a.w. een verhoging van zelfbeslissingen maken. Partnerschap wil zeggen dat de burgers kunnen onderhandelen met traditionele gezaghebbers. Bij de twee laatste rangen hebben de burgers de meerderheid van de besluitvormingszetels of een volledige managementverantwoordelijkheid (Arnstein, 1969).

Janssens (2011) heeft de participatieladder toegepast op gedetineerden. De ladder heeft vijf niveaus van participeren: informereren, raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen. Het eerste niveau informereren gaat over het doorgeven van allerhande informatie. Op het niveau raadplegen worden gedetineerden om hun mening gevraagd over bepaalde activiteiten dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door middel van behoeftepeilingen. Bij het derde niveau adviseren wordt er naar de ideeën van gedetineerden gevraagd en geluisterd. Coproduceren wil zeggen dat gedetineerden meehelpen met het uitwerken van zaken in de gevangenis, dit kunnen bijvoorbeeld projecten zijn. Het laatste niveau van de participatieladder is meebeslissen. Dit wil zeggen dat gedetineerden ideeën kunnen ontwerpen en uitwerken.

Janssens (2011) ziet de participatieladder als een instrument die gebruikt kan worden bij participatie en inspraak van gedetineerden. De gevangenis moet zelf beslissen op welke manier ze gedetineerden willen betrekken. Bij sommige beslissingen binnen het gevangeniswezen is het niet gepast om gedetineerden beslissingen te laten nemen. Het is belangrijk om in een vroeg stadium te beslissen op welke niveau gedetineerden mee kunnen participeren ten aanzien van verschillende beslissingsprocessen binnen de gevangenis. Daarnaast moet dit goed gecommuniceerd worden naar de gedetineerden (Nacro, 2014).

De participatieladder werd ook in de gevangenis van Gent gebruikt. Uit het onderzoek van Brosens e.a. (2016) blijkt dat de groep van gedetineerden beperkter wordt naarmate het niveau op de participatieladder stijgt. Anderstaligen, laaggeletterden en nieuwkomers halen vaak het eerste niveau van de participatieladder niet. Bij het niveau raadplegen wordt de groep van gedetineerden beperkter. Het zijn vooral vertegenwoordigers in het gedetineerdenoverleg en gedetineerden die actief zijn in werkhuisen die geraadpleegd worden. Het formeel advies vragen aan gedetineerden gebeurt vooral door middel van initiatieven zoals het gedetineerdenoverleg en tijdelijke projecten. Het vierde niveau en vijfde niveau van de participatieladder 'coproduceren en meebeslissen' zijn beperkt aanwezig in de gevangenis van Gent. In het onderzoek hebben een aantal gedetineerden het gevoel dat de laatste twee niveaus nooit bereikt zouden kunnen worden. Dit komt doordat gedetineerden het maken van beslissingen zien als taken van professionelen. Daarnaast hebben de gedetineerden schrik voor het beeld dat de buitenwereld zal hebben als er meer betrokkenheid is van gedetineerden bij het maken van beslissingen.

4 Inspraak- en participatievormen in de gevangenissen

In zowel nationale als in internationale literatuur werden drie vormen gevonden van inspraak- en participatievormen, namelijk democratische participatie, participatie aan hulp- en dienstverlening en peer support. Hieronder volgt een bespreking van elke vorm.

4.1 Democratische participatie

Democratische participatie houdt in dat gedetineerden betrokken worden in beslissingsmakingsprocessen over het regime van de gevangenis (Edgar e.a., 2011; Guffens, Sempot, & Van Driessche, 2012; Woolf & Tumin, 1991). Het belang van democratische participatie wordt door Woolf & Tumin (1991) onderschreven. Gedetineerden moeten de mogelijkheid hebben om bij te dragen aan en geïnformeerd worden over hoe zaken in de gevangenis lopen. Gedetineerden die begrijpen wat er met hen gebeurt in de gevangenis en waarom zijn minder weerspanning (Woolf & Prison Reform Trust, 1991; Woolf & Tumin, 1991). In de European prison rules staat dat gedetineerden de mogelijkheid moeten hebben om algemene zaken met betrekking tot hun detentie te kunnen bediscussiëren en dat zij aangemoedigd dienen te worden om over deze zaken te communiceren met de gevangenisautoriteiten. Daarnaast moet er rekening gehouden worden met de goede orde, veiligheid en beveiliging (Committee of Ministers, 2006).

4.1.1 Het gedetineerdenoverleg

In België heeft de basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden (2005) een vorm van democratische participatie van gedetineerden in het leven geroepen, namelijk het gedetineerdenoverleg. Voor deze basiswet was het eerder een uitzondering dat gevangenissen in België een overlegorgaan hadden. Indien de gevangenissen toch een overlegorgaan hadden, werden de regels lokaal vastgesteld waardoor de bestaande overlegorganen verschilden per gevangenis. De algemene invoering van de overlegorganen was een gevoelige thema doordat penitentiaire beampten het overlegorgaan zouden zien als een vakbond voor gedetineerden en hierdoor een deel van hun gezag zouden verliezen (Guffens e.a., 2012).

In 2009 werden pilootprojecten opgezet om een overlegorgaan in een aantal gevangenissen in België te installeren. Er deden 10 gevangenissen mee waaronder Gent, Ruiselede, Dendermonde, Sint-Gillis, Wortel, Hasselt, Namur, Arlon, Jamioulx en Lantin. Op basis van het eindverslag van de pilootgroepen in 2009 werd de wijze en de samenstelling van de overlegorganen bepaald (Guffens e.a., 2012).

4.1.1.1 Uitgangspunten gedetineerdenoverleg

Aan het overlegorgaan moeten minimum vier gedetineerden en een beperkt aantal personeelsleden deelnemen. Het team van personeelsleden bestaat uit een directeur die het voorzitterschap opneemt, een penitentiaire assistent en een secretaris. In het koninklijk besluit van 2010 werd opgenomen dat de gedetineerden gekozen worden door de gehele populatie van gedetineerden. Indien er in de gevangenis meerdere overlegorganen aanwezig zijn, dienen gedetineerden verkozen te worden door alle gedetineerden van de afdelingen die betrokken zijn (Belgisch Staatsblad, 2005; Guffens e.a., 2012).

Elke gedetineerde kan zich kandidaat stellen als vertegenwoordiger voor één jaar door middel van een schriftelijk verzoek. Het mandaat van de vertegenwoordiger voor gedetineerden kan éénmaal hernieuwd worden. De directeur kan het verzoek van gedetineerden weigeren die zich kandidaat stellen als hij van oordeel is dat de gedetineerden een gevaar vormen voor de veiligheid. Het overlegorgaan komt minimum eenmaal per kwartaal samen. Het is de directeur die de voorwaarden bepaalt, zoals toelaten van derden aan het overleg en welke agendapunten aan bod komen. De verkozen gedetineerden dienen de agendapunten ten laatste tien dagen voor de vergadering aan de directeur door te geven (Guffens e.a., 2012).

De uitgangspunten zijn in de basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden opgenomen en moeten door elke gevangenis nageleefd worden (Belgisch Staatsblad, 2005). Onderzoek naar de werking van het gedetineerdenoverleg in België is schaars. Uit het onderzoek van (Brosens e.a., 2016) in de gevangenis van Gent blijkt dat niet veel gedetineerden op de hoogte zijn van het bestaan van het gedetineerdenoverleg en wat het overlegorgaan reeds waargemaakt heeft in de gevangenis.

Een ander voorbeeld van het gedetineerdenoverleg is het Offender Consultative Committee in HMP Ford in het Verenigd Koninkrijk. In de gevangenis van Sussex HMP Ford werd in 2012 een gedetineerdenoverlegorgaan gevormd om participatie van gedetineerden te implementeren. Het overlegorgaan bestaat uit twee groepen. Enerzijds is er een uitvoerend comité waarin drie gedetineerden en extra leden zitten en anderzijds is er een sub-comité dat bestaat uit 20 gedetineerden (Nacro, 2014).

In deze gevangenis heeft het overlegorgaan een aantal leden die vragen, klachten en suggesties van hun medegedetineerden opnemen. Deze suggesties worden door de sub-comité, die bestaat uit penitentiaire beambten van elke afdeling en gedetineerden, op de agenda gezet die besproken worden om de 14 dagen door het hele overlegorgaan. De besproken agendapunten worden doorgegeven aan de adjunct. Hij geeft daarop zijn bedenkingen en waar noodzakelijk lost de adjunct de gebreken op. De uitkomst van de zorgen en discussies worden doorgegeven aan de sub-comité. De sub-comité geeft de informatie door aan de gevangenispopulatie. Alle comités worden door gedetineerden uitgevoerd, wat maakt dat er sprake is van participatie van gedetineerden (HM Chief Inspector of Prisons, 2012; IMB, 2012; Nacro, 2014).

4.2 Hulp- en dienstverleningsactiviteiten

Het hulp- en dienstverleningsaanbod wordt door de Vlaamse Gemeenschap verstrekt en georganiseerd en het strekt zich over zes domeinen uit, namelijk: cultuur, gezondheidszorg, onderwijs, sport, welzijn en werk (Vlaamse Gemeenschap, 2000). Het onderwijs in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen wordt gecoördineerd door Vocvo vzw en verzorgd door de centra voor volwassenonderwijs en de centra voor basiseducatie (Vocvo, z.d.). De VDAB (Vlaamse dienst voor Arbeids- en beroepsopleiding) houdt zich bezig met werkaangelegenheden in de Vlaamse gevangenissen. Dit wordt gedaan door middel van detentieconsulenten (VDAB, 2017). Het CAW staat in voor welzijn en gezondheidszorg in de gevangenis (CAW, z.d.). De Rode Antraciet zorgt voor een sport- en cultuuraanbod in alle Vlaamse en Brusselse gevangenissen. In elke Vlaamse en Brusselse gevangenis is er een sport- en cultuurfunctionaris van De Rode Antraciet tewerkgesteld. Sinds 2015 dragen ze door middel van het strategisch plan voor hulp- en dienstverlening 2015-2020 bij aan de realisatie van participatie aan gedetineerden en responsabilisering van de samenleving (De Rode Antraciet, 2017).

Er is weinig onderzoek gedaan naar het hulp- en dienstverleningsaanbod in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Uit onderzoek van Brosens (2013) in de gevangenis van Antwerpen is o.a. gebleken dat sport een activiteit is waaraan veel gedetineerden deelnemen, echter door de infrastructuur en overbevolking is het niet mogelijk dat alle gedetineerden kunnen deelnemen aan het aanbod. Aan onderwijsactiviteiten nemen gedetineerden voornamelijk deel om een diploma te behalen. Bijna de helft van de gedetineerden maakt gebruik van de VDAB (arbeid) in de gevangenis. Daarnaast kent de bibliotheek een hoge participatiegraad. Dit zorgt ervoor dat de bibliotheek de meeste gedetineerden bereikt.

4.3 Peer support

4.3.1 Peer-to-peer programma's

In dit deel wordt peer support besproken dat vooral aan bod komt in internationaal literatuur. De bedoeling is dat door middel van peer-to-peer programma's hulp aangeboden wordt door gedetineerden aan medegedetineerden (Edgar e.a., 2011; Molleman, 2014). De meeste peer-to-peer programma's in gevangenissen richten zich op gezondheidsproblemen, drugs- en alcoholmisbruik en jeugdgeweld (Devilly e.a., 2005).

Er wordt vanuit gegaan dat gedetineerden een positieve en krachtige invloed kunnen hebben op andere gedetineerden. Wanneer een gedetineerde zich sterker kan identificeren met een medegedetineerde die een bepaalde vaardigheid al onder de knie heeft, kan dit ervoor zorgen dat het een effectievere leermethode is dan als dit door een professional zou worden gegeven (Devilly e.a., 2005).

4.3.2 Verschillende vormen van peer ondersteuning

Peerprogramma's zorgen ervoor dat gedetineerden een ander rol kunnen aannemen. De gedetineerden krijgen hiermee de kans om hun fouten waarvoor zij in de gevangenis zitten recht te zetten. Gedetineerden zien zich dan niet enkel als passieve ontvangers van de diensten in de gevangenis. Door een ondersteunende rol op te nemen voor andere gedetineerden vertrouwen andere gedetineerden hen meer, leren ze nieuwe vaardigheden en verhoogt hun verantwoordelijkheid. Ze ondergaan een verandering van passieve ontvangers naar actieve medewerkers voor de maatschappij (Edgar e.a., 2011).

De eerste peer-to-peer programma dat besproken wordt is de insider scheme. De eerste dagen in de gevangenis zijn voornamelijk stresserend waardoor geruststelling bieden en het voorzien van informatie de stress kan verminderen. De insider scheme wordt vooral in het Verenigd Koninkrijk geïmplementeerd. De twee hoofddoelen van de insider scheme zijn geruststelling bieden aan nieuwe gedetineerden en het voorzien van informatie die zinvol is in het eerste stadium van hun gevangenschap (Edgar e.a., 2011; HM Prison Service, 2005). De insiders kunnen de personeelsleden inlichten wanneer zij zich zorgen maken over een nieuwe gedetineerde. Dit kan gaan over het vertonen van risicogedrag van zelfdoding en zelfverwonding, maar ook wanneer die nieuwe gedetineerde gepest wordt (HM Prison Service, 2005).

De Listener scheme is een ander peer ondersteunend programma dat in bijna alle gevangenissen van Wales en England bestaat. Het is ontwikkeld door de Samaritans en werd in 1991 voor het eerst uitgebracht in HMP Swansea (Bagnall e.a., 2015; Devilly e.a., 2005; Edgar e.a., 2011). Het groot verschil met de insider scheme is dat de Listener scheme emotionele ondersteuning biedt aan medegedetineerden (HM Prison Service, 2005). Het is daarbij belangrijk dat de Listener de andere gedetineerden niet veroordeelt (Jaffe, 2012). De Listener scheme is ontstaan om zelfverwondingen en zelfmoord tegen te gaan en te verminderen. De gedetineerden die een Listener willen worden, volgen een trainingsprogramma (Foster & Magee, 2011).

Daarnaast zijn er nog andere vormen van peer ondersteuning zoals Toe by Toe en peer advisers. Toe by Toe is een programma waarbij gedetineerden elkaar helpen met lezen. De Toe by Toe Reading plan wordt georganiseerd door de Shannon Trust. Deze peer-to-peer programma wordt gegeven in Ierse gevangenissen en de gevangenissen van het Verenigd Koninkrijk (Edgar e.a., 2011; Jaffe, 2012; "Toe By Toe in Prisons", z.d.). De organisatie St Giles Trust beheert het peer advice project. Gedetineerden krijgen binnen dit project training en een erkende kwalificatie om advies te geven over huisvesting in een aantal gevangenissen in London en in zuidoost England (Edgar e.a., 2011; Jaffe, 2012). Daarnaast zijn er ook preventieprogramma's en initiatieven voor in de gevangenis. Deze programma's zijn vooral gericht op het verminderen en tegengaan van zelfdoding en zelfverwonding, drugs- alcoholmisbruik en het geven van advies over overdraagbare seksuele aandoening en seksuele handelingen (Auzoult & Abdellaoui, 2013; Devilly e.a., 2005).

In de Belgische gevangenissen worden peer-to-peer programma's vooral op een informele manier georganiseerd. Daarnaast wordt er niet vaak of op een impliciete manier geëxperimenteerd met deze programma's. In de Waalse gevangenissen zijn een aantal peer-educatieve programma's aanwezig (Brosens & De Donder, 2017). Een project dat tot 2015 aanwezig was in de Waalse gevangenissen is 'boule-de-Neige'. In dit project gaven gedetineerden informatie over gezondheidsaspecten aan medegedetineerden (Goosdeel, Hariga, & Theys, 2015). Daarnaast is het project 'Détenus Contact Santé' aanwezig in de Waalse gevangenissen. In dit project worden gedetineerden opgeleid om informatie over gezondheidsthema's te verlenen aan medegedetineerden (Plettinckx e.a., 2014). Verder is in de gevangenis van Gent het project 'ouders als onderzoekers' aanwezig. Dit project is een vorm van peer onderzoek en bestaat uit ouders die in samenwerking en onder begeleiding van De Rode Antraciet, VCOK vzw en de Universiteit van Gent onderzoek deden in de gevangenis van Gent. De gedetineerden die betrokken werden bij het project hebben hierover een rapport gemaakt met aanbevelingen over bijvoorbeeld bezoek (Brosens & De Donder, 2017; Brosens e.a., 2016).

5 Meerwaarde en knelpunten van participatie

5.1 Democratische participatie

Het gedetineerdenoverleg zorgt dat gedetineerden inspraak hebben over zaken die hen aanbelangen in de gevangenis. Door de agendapunten te bespreken op het gedetineerdenoverleg kunnen er veranderingen plaatsvinden in de gevangenis (Belgisch Staatsblad, 2005; Guffens e.a., 2012). Democratische participatie versterkt de principes van democratie door aan de gedetineerden te laten zien dat hun stem gehoord wordt. Het laat ook aan gedetineerden zien dat ze verandering kunnen brengen in hun eigen leven en het leven van anderen. Gedetineerden kunnen door middel van democratische participatie leren over de politiek, macht en onderhandelingen tijdens hun detentie (Inderbitzin, Cain, & Walraven, 2016). Daarnaast zijn er ook risico's verbonden aan democratische participatie. Het gevaar schuilt zich vooral in het hebben van te veel macht of invloed op de gevangenispopulatie. Gedetineerden met een groot invloed op andere gedetineerden kunnen als een bedreiging overkomen bij gevangenispersoneelsleden (Scharf & Hickey, 1976). Het is vooral belangrijk dat de vertegenwoordiger een stem is voor zijn medegedetineerden en niet enkel voor zijn individuele noden (Inderbitzin e.a., 2016).

5.2 Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden

Gedetineerden hebben tijdens hun gevangenschap een grote kans op acute of chronische fysieke en psychologische stoornissen. De meest voorkomende psychische stoornissen in de gevangenis zijn psychotische stoornissen, depressie, angst en obsessieve compulsieve stoornissen (Brinded, Simpson, Laidlaw, Fairley, & Malcolm, 2001). Fysieke oefeningen hebben een positieve invloed op het psychologisch welzijn van gedetineerden (Battaglia e.a., 2015). Het participeren aan fysieke oefeningen verlaagt de kans op depressie en woede- en angstniveaus. Het heeft ook een positief effect op de gemoedstoestand wanneer het vergeleken wordt met een fysieke inactieve levensstijl (Bilderbeck, Farias, Brazil, Jakobowitz, & Wikholm, 2013; Salmon, 2001). Daarnaast is er een positief verband gevonden tussen het participeren in de gevangenis en de bijdrage aan de eigenwaarde (Coyle, 2009). Verder zorgen het volgen van onderwijs en het hebben van werk in de gevangenis voor positieve effecten voor de gedetineerden (Batchelder & Pippert, 2002).

In het onderzoek van Tootoonchi (1993) geloofden gedetineerden dat educatie hen zal helpen om een beter persoon te worden. Daarnaast geloofden ze ook dat educatie hun zelfvertrouwen zou verhogen en dat het hun gedrag zal verbeteren. Het participeren aan gevangeniseducatie programma's en het onderhouden van familiebanden zorgen voor vermindering van recidive (Gerber & Fritsch, 1995).

In de gevangenissen zijn er een aantal barrières die de gedetineerden ondervinden tijdens hun gevangenschap. Taal en leeftijd zijn twee factoren die ervoor kunnen zorgen dat gedetineerden niet kunnen deelnemen aan bepaalde activiteiten in de gevangenis. De oudere gedetineerden komen vaker interpersoonlijke en informationele obstakels tegen, terwijl jonge gedetineerden vooral institutionele obstakels tegenkomen om deel te nemen aan gevangenisprogramma's zoals sport (Brosens, 2015). Daarnaast is het hebben van een gemeenschappelijke ruimte zoals een bibliotheek positief om de participatie te verbeteren. De gevangenis moet voor technische uitrusting zorgen zoals meubels en omroepuitrusting (radio of tv) zodat gedetineerden op de hoogte blijven van het aanbod (Zybert, 2011).

5.3 Peer-to-peer programma's

Peer programma's hebben zowel nadelen als voordelen voor gedetineerden, gevangenispersoneel en de gevangenis zelf (Devilley e.a., 2005).

De programma's kunnen bij gedetineerden die een ondersteuningsrol aannemen leiden tot meer levensvaardigheden. Daarnaast zorgt dit ook voor een verbeterde motivatie en zelfvertrouwen om zichzelf en hun gedrag te veranderen. Verder kunnen de gedetineerden de werkdruk van de penitentiaire beambten verlagen. Verbeterde interpersoonlijke relaties en een verhoogd zelfwaarde en zelfbeeld behoren tot de voordelen van peer programma's (Devilley e.a., 2005). De peer programma's zorgen ervoor dat gedetineerden meer kunnen ontstressen door middel van de emotionele en psychologische ondersteuning door medegedetineerden (Foster & Magee, 2011). Het verminderen van risicovol seksueel gedrag en soa's behoren ook tot een voordeel ten opzichte van gedetineerden en de gevangenis (Sifunda e.a., 2008).

Daarnaast noemt Devilly e.a. (2005) een aantal risico's die zich kunnen voordoen bij deze programma's. Het personeel zou weerstand kunnen bieden, omdat gedetineerden deels hun taak overnemen. Een valkuil is dat gedetineerden die een ondersteuningsrol hebben zelf nog kunnen kampen met problemen waarrond ze ondersteuning geven. Het is daarbij belangrijk dat de gedetineerden die de programma's leiden een strenge selectie doorgaan en goed opgeleid en gesuperviseerd worden (Devilley e.a., 2005; Whiteley & Hosford, 1983). Een ander risico is dat onwettige activiteiten mogelijk gemaakt worden door de rol (Listener en insider) die de gedetineerden krijgen. Ze kunnen hun positie en verantwoordelijkheid misbruiken om drugs of mobiele telefoons te verspreiden in de gevangenis (Edgar e.a., 2011).

De voorkeur van gedetineerden ligt bij peer-tot-peer programma's en minder bij programma's die geleid worden door professionelen (Auzoult & Abdellaoui, 2013; Devilly e.a., 2005). In het geven van verantwoordelijkheid aan gedetineerden moet er een balans gevonden worden tussen het vertrouwen van de gedetineerden en het voorzien van veiligheid en bescherming in de gevangenis (Edgar e.a., 2011). Daarnaast moet de gevangenis zelf uitmaken of de insiders betaald worden. Een vrijwilliger inzetten zou meer vertrouwen winnen bij de gedetineerden dan wanneer de gedetineerde betaald zou worden. Het is belangrijk dat peer ondersteuners niet meer betaald krijgen dan andere werkvormen binnen de gevangenis (HM Prison Service, 2005).

6 Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen in dit onderzoek zijn van beschrijvende aard. Er werd gebruik gemaakt van een beschrijvend onderzoek om na te gaan welke vormen van inspraak en participatie aanwezig zijn in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Daarnaast werd er ook aandacht besteed aan de belevenis, gevoelens en bevindingen van de betrokkene actoren. Baarda e.a. (2013) geeft aan dat kwalitatief onderzoek een voordeel biedt om een situatie of problematiek te beschrijven. Door het gebruiken van de verhalen van de respondenten kan er een beter beeld geschetst worden van de inhoud en de betekenis van de probleemstelling. Er werden in dit onderzoek vier onderzoeksvragen geformuleerd.

1. Welke vormen van inspraak en participatie bestaan er in de gevangenissen van Vlaanderen en Brussel?
2. Welke gedetineerden nemen deel aan deze participatie- en inspraakvormen?
3. Hoe ervaren de verschillende actoren (gedetineerden, penitentiaire beambten en hulp- en dienstverleners) deze participatie- en inspraakvormen?
4. Wat zijn de voordelen van participatie- en inspraakvormen in de gevangenis voor gedetineerden, de gevangenis en de samenleving?

Deel 2: Data en Methode

Dit onderzoek is van kwalitatief aard, waarbij er vooral gebruik wordt gemaakt van beschrijvend onderzoek. In dit deel wordt er gekeken naar welke respondenten deelnamen aan het onderzoek. Er wordt ook dieper gekeken naar het algemene onderzoeksopzet en het gebruikte materiaal. Als laatste wordt de gebruikte analyseprocedure weergegeven.

1 Respondenten

De respondenten in dit onderzoek waren gedetineerden, personeelsleden die instaan voor de hulp- en dienstverleningsactiviteiten, beleidscoördinatoren in de gevangenis en medewerkers van De Rode Antraciet, dit zijn de mensen die instaan voor de hulp- en dienstverlening (Vlaamse Gemeenschap). Er werden eerst drie focusgroepen gehouden met de medewerkers van De Rode Antraciet. De Rode Antraciet is een organisatie die instaat voor het aanbieden van sport en cultuur in de gevangenissen van Vlaanderen en Brussel (De Rode Antraciet, 2017). Elke focusgroep bestond uit 8 medewerkers van De Rode Antraciet. Nadien werden vier gevangenissen geselecteerd aan de hand van de verkregen informatie uit de focusgroepen. De vier geselecteerde gevangenissen zijn de gevangenissen van Antwerpen, Gent, Hasselt en Leuven-Centraal. Er werd voor deze gevangenissen gekozen vanwege het aanwezige regime en participatie- en inspraakinitiatieven. Er werden 12 individuele interviews afgenomen met zowel gedetineerden als met professionelen.

De gedetineerden werden geselecteerd in samenwerking met de medewerkers van De Rode Antraciet die werkzaam zijn in de vier gevangenissen. Er werd geen rekening gehouden met het geslacht, leeftijd, hechtenistitel, nationaliteit, taal of duur van verblijf. Er werden vier gedetineerden geïnterviewd. De vier gedetineerden participeerden wel aan activiteiten in de gevangenis. Daarnaast werden ook acht gevangenispersonnelsleden geïnterviewd. Dit waren allemaal personeelsleden die in contact staan met het hulp- en dienstverleningsaanbod in de gevangenis. Tabel 1 geeft een overzicht van de geïnterviewde gedetineerden en tabel 2 geeft een overzicht van de geïnterviewde professionelen.

	Gevangenis	Geslacht	Deelname activiteiten
Respondent 1	Antwerpen	Man	Ja
Respondent 2	Gent	Man	Ja
Respondent 3	Hasselt	Man	Ja
Respondent 4	Leuven-Centraal	Man	Ja

Tabel 1: Overzicht gedetineerden geïnterviewd door middel van een individueel interview.

	Gevangenis	Functie	Geslacht
Respondent 5	Antwerpen	Directie en verantwoordelijke voor het regime	Vrouw
Respondent 6	Antwerpen	Beleidscoördinator hulp- en dienstverlening aan gedetineerden	Vrouw
Respondent 7	Gent	Penitentiair bewakingsassistent-ploegchef	Man
Respondent 8	Gent	Beleidscoördinator hulp- en dienstverlening aan gedetineerden	Man
Respondent 9	Hasselt	Beleidscoördinator hulp- en dienstverlening aan gedetineerden	Man
Respondent 10	Hasselt	Cursusbegeleider Slachtoffer in beeld	Man
Respondent 11	Leuven- Centraal	Cultuurfunctionaris/Cursusbegeleider Slachtoffer in beeld	Vrouw
Respondent 12	Leuven- Centraal	Organisatie-ondersteuner	Vrouw

Tabel 2: Overzicht personeelsleden geïnterviewd door middel van een individueel interview

2 Algemene onderzoeksopzet

Er werden in dit onderzoek gebruik gemaakt van twee dataverzamelingmethoden namelijk, focusgroepen en individuele interviews. Bij de medewerkers van De Rode Antraciet werd gebruik gemaakt van een focusgroepgesprek. Er werden drie focusgroepen afgenomen in november 2016. De reden voor het kiezen van een focusgroep kwam vooral doordat het gesprek gericht was op een specifiek onderwerp namelijk, participatie- en inspraakinitiatieven binnen de gevangenissen waar de medewerkers werkzaam zijn. De medewerkers van De Rode Antraciet konden door middel van deze dataverzamelingmethode elkaar op nieuwe gedachten brengen. De verschillende medewerkers die actief zijn in verschillende gevangenissen konden naar hun collega's luisteren en op die manier konden ze herinnerd worden aan zaken waar ze nog niet aan dachten. Baarda e.a. (2013) noemt het op nieuwe ideeën en opmerkingen komen een voordeel van een focusgroep die bij een individueel interview niet aan bod komt. De duur van de focusgroepen varieerden van 1u 20 min tot 1u 45 min.

De tweede dataverzameling werd gedaan aan de hand van individuele interviews bij gedetineerden en personeelsleden in vier gevangenissen. Er werden 12 individuele interviews afgenomen die verspreid waren over de maanden maart en april 2017. Er werd voor deze dataverzamelingmethode gekozen, zodat elke respondent genoeg tijd kreeg om zijn eigen mening en ervaringen mee te delen zonder de invloed van anderen. De interviews varieerden in hun duur. De duur van het kortste interview was 10 min en de duur van het langste interview was 1 uur en 23 minuten. Het kortste interview hield 10 minuten in, omdat het personeelslid volgeboekt was voor de hele dag.

Bij beide dataverzamelingmethoden werd er gebruik gemaakt van halfgestructureerde interviewschema's waarbij het onderwerp en de belangrijkste vragen vastlagen. Daarnaast is er wel de mogelijkheid om van de volgorde van de vragen af te wijken. Deze vorm geeft ook de mogelijkheid om door te vragen, aangezien de voorbeelden van doorvragen niet vastliggen (Baarda e.a., 2013). De respondenten werden bereikt met de hulp van de medewerkers van De Rode Antraciet die werkzaam zijn in de gevangenissen van Antwerpen, Gent, Hasselt en Leuven-Centraal.

De vragen die gesteld werden gingen over verschillende vormen van participatie- en inspraakinitiatieven in de gevangenis. Daarnaast werd er gekeken naar de ervaringen van gedetineerden en professionelen over de participatie- en inspraakinitiatieven. Deelname was volledig vrijwillig. Er werd telkens een introductie gegeven door de onderzoeker over het doel van het onderzoek. Nadien werd er een informed consent ondertekend door de geïnterviewde. Er werd gebruikt gemaakt van opnamemateriaal, maar daarnaast werden er ook notities genomen door de onderzoeker. In tabel 3 wordt een overzicht gegeven van de plaats en data van de interviews.

	Organisatie of Locatie	Datum	Duur	Methode
Focusgroep 1	De Rode Antraciet/ Mechelen	28 november 2016	1 uur 20 min	Focusgroep
Focusgroep 2	De Rode Antraciet/ Mechelen	28 november 2016	1 uur 40 min	Focusgroep
Focusgroep 3	De Rode Antraciet/ Mechelen	28 november 2016	1 uur 45 min	Focusgroep
Respondent	Gevangenis van Antwerpen	26 april 2017	10 min	Individueel interview
Respondent	Gevangenis van Antwerpen	26 april 2017	42 min	Individueel interview
Respondent	Gevangenis van Antwerpen	26 april 2017	36 min	Individueel interview
Respondent	Gevangenis van Gent	11 april 2017	49 min	Individueel interview
Respondent	Gevangenis van Gent	11 april 2017	41 min	Individueel interview
Respondent	Gevangenis van Gent	11 april 2017	1 uur 2 min	Individueel interview
Respondent	Gevangenis van Hasselt	25 april 2017	1 uur	Individueel interview
Respondent	Gevangenis van Hasselt	29 maart 2017	1 uur 5 min	Individueel interview
Respondent	Gevangenis van Hasselt	29 maart 2017	1 uur 23 min	Individueel interview
Respondent	Gevangenis Leuven- Centraal	13 april 2017	33 min	Individueel interview
Respondent	Gevangenis Leuven- Centraal	13 april 2017	1 uur 13 min	Individueel interview
Respondent	Gevangenis Leuven- Centraal	13 april 2017	52 min	Individueel interview

Figuur 3: Overzicht datum en plaats van de interviews.

3 Materiaal

Er werd gebruik gemaakt van individuele interviews en focusgroepen om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Om de interviews en focusgroepen te kunnen afnemen werd er eerst een topiclijst opgesteld die nadien het interviewschema heeft vormgegeven. Er werd gebruik gemaakt van drie licht variërende interviewschema's (zie bijlage 1, 2 en 3). Het interviewschema bestond uit vier hoofthema's: structurele vormen van inspraak/participatie, organisatie van activiteiten, projectmatig activiteiten en het profiel van gedetineerden. De topiclijst werd gebaseerd op de antwoorden verkregen uit de bevraging van participatievormen in de gevangenissen door de medewerkers van De Rode Antraciet.

De gesprekken bij de focusgroepen werden opgenomen door het programma Audacity. De individuele interviews werden opgenomen door middel van een dictafoon. Bij elke interview werden er ook notities genomen.

4 Analyseprocedure

Om de data te kunnen analyseren werden de opgenomen interviews letterlijk uitgetypt. Na het transcriberen van de data werden niet relevante tekstdelen geschrapt. Nadien werd aan de hand van het labelschema (zie bijlage 4) aan de delen tekst labels toegekend. Labels zijn woorden die aangeven waarover de tekst gaat (Baarda e.a., 2013). De labels bestonden uit hoofdlabels met telkens sublabels.

De hoofdlabels waren participatie- en inspraakinitiatieven, ervaringen, profiel van gedetineerden en voordelen. De analyse van de data werd handmatig uitgevoerd. Er werd gericht gecodeerd om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden.

Deel 3: Resultaten

In dit deel worden de onderzoekresultaten besproken met als doel een antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen. Er worden citaten van de respondenten gebruikt om bepaalde resultaten te verduidelijken.

1 Inspraak- en participatievormen

De respondenten uit de focusgroepen verschillen van mening over wat inspraak en participatie inhoudt. De meerderheid vindt dat inspraak en participatie de betrokkenheid van gedetineerden betekent in het aanbod. De betrokkenheid duiden ze door middel van de participatieladder en de vijf niveaus. Zij vinden daarnaast dat het personeel te weinig betrokken wordt bij participatie en inspraak in de gevangenis, waardoor het personeel zich verwaarloosd voelt.

Het personeel heeft het gevoel verwaarloosd te zijn. Er is weinig aandacht voor hen en hun zorg, omdat ook de gevangenisdirecteurs te veel werk hebben. Ze staan onder maatschappelijke druk. Dat is ook een probleem om hen te motiveren. (Professional focusgroep 1)

De meningen van de respondenten uit de individuele interviews over wat inspraak en participatie is, zijn ook verdeeld. De meeste hebben een eigen invulling van de termen inspraak en participatie. Er zijn een aantal inspraak en participatie-initiatieven opgenoemd die de respondenten uit de individuele interviews zijn tegengekomen in de gevangenissen. De meerderheid van de respondenten uit zowel de focusgroepen als de individuele interviews vinden het gedetineerdenoverleg een interessante vorm van participatie en inspraak die aanwezig is in de gevangenis. Niettemin vindt niet iedereen de participatiemogelijkheden interessant. Een gedetineerde vindt dat er geen interessante vormen van inspraak en participatie aanwezig zijn in de gevangenis:

Nee, kijk het is voor zover ik het weet, is er niets. [...] Maar over het algemeen zijn hier geen, ik ben ze niet tegengekomen. Als ze hier waren dan had ik ze gevonden. En als ik ze niet gevonden heb dan betekent het dat ze niet goed in plaats zijn van waar ze moeten zijn. Want anders had ik ze gevonden. (R1, gedetineerde Antwerpen)

1.1 Gedetineerdenoverleg

Uit de focusgroepen met de leden van De Rode Antraciet komt naar voren dat er in de meerderheid van de gevangenissen een gedetineerdenoverleg aanwezig is. In de gevangenissen van Sint-Gillis en Vorst geeft een lid van De Rode Antraciet aan dat er geen gedetineerdenoverleg aanwezig is. De frequentie van het gedetineerdenoverleg verschilt ook per gevangenis. Een respondent uit de focusgroepen geeft aan dat gedetineerden de afgelopen jaar in de hulpgevangenis van Leuven nog niet zijn samengekomen, terwijl in de gevangenissen van Brugge en Ieper het gedetineerdenoverleg minstens vier keer per jaar doorgaat. Eén van de respondenten uit de focusgroepen ziet het probleem vooral in de gevangenissen die de wet niet opvolgen en dat het gedetineerdenoverleg daardoor in elke gevangenis anders ingevuld wordt:

Het probleem bij dat overlegstructuur is dat niemand nog doet wat dat de wet voorlegt. Ik denk dat daar ook de vraag en het probleem zit waarom dat justitie daarmee wil instappen. Omdat ze ook zien dat het in alle gevangenissen alle kanten uitgaat. Er is ook een heel verkiessysteem voor uitgewerkt en het feit dat dat nergens gevolgd wordt, de thema's zijn in alle gevangenissen anders. (Professional, focusgroep 1)

Daarnaast wordt in de focusgroepen aangehaald dat in de meerderheid van de gevangenissen de leden van de Vlaamse Gemeenschap niet in het gedetineerdenoverleg zitten.

In Mechelen is er een gedetineerdenoverleg. Dat is eigenlijk alleen tussen de gedetineerden en justitie. Zelf als Vlaamse partner mogen we daar niet aanwezig zijn. Wat een beetje spijtig is. Om de redenen dat ze zelf een overleg opstarten met de gedetineerden en de Vlaamse Gemeenschap. We worden een beetje getrokken door de organisatie-ondersteuner, maar dat is nog niet kunnen doorgaan door een aantal redenen. (Professional, focusgroep 3)

Uit de individuele interviews komt naar voren dat in de vier betrokken gevangenissen (Antwerpen, Gent, Hasselt en Leuven-Centraal) een gedetineerdenoverleg aanwezig is. De werking van het gedetineerdenoverleg loopt in elke gevangenis verschillend. Zo worden er in de gevangenissen van Antwerpen en Gent geen verkiezingen gehouden terwijl in Leuven-Centraal en Hasselt er wel verkiezingen gehouden worden. In Antwerpen en Gent doet de directeur een oproep waardoor gedetineerden zich kandidaat kunnen stellen. Gedetineerden komen vervolgens op gesprek bij de directeur en daaruit wordt een keuze gemaakt welke gedetineerden deel kunnen nemen aan het gedetineerdenoverleg:

Ik doe gewoon een oproep. Ik maak een brief op waar de bedoeling van het overlegorgaan wordt opgeschreven. Ik zeg dus dat het de bedoeling is dat ze niet uit eigen naam spreken maar dat ze op de wandeling zich informeren bij medegedetineerden. En dat dus met een standpunt van andere gedetineerden naar het overlegorgaan komen. En ik doe dan een oproep van kandidaten tegen een bepaalde datum. Meestal krijg ik dan tussen de ik zal zeggen de 6 en de 10 kandidaten wel terug. En ik nodig die dan gewoon allemaal uit. Ik doe daar dan geen verkiezingen mee met die 10. Ik kijk dan gewoon van op de dag van de geplande vergadering diegene die een probleem stellen nodig ik niet uit (R5, professional Antwerpen)

Het gedetineerdenoverleg wordt door de meerderheid van de gedetineerden gezien als een communicatiemiddel, waar er door middel van samenspraak kleine veranderingen kunnen gebeuren. Een van de gedetineerden heeft wel van het gedetineerdenoverleg gehoord maar de effecten/resultaten ervan nog nooit zelf ervaren, volgens hem bestaat het orgaan dan ook niet:

Iets dat bestaat en niemand weet ervan, dan bestaat het niet. Dus voor mij bestaat het niet. En geloof mij als er iets bestaat in deze omgeving dan weet ik het. Dus ik ben het niet tegengekomen, ik heb er wel van gehoord, maar ik heb het niet gezien dus ja dan bestaat het niet. Dan heeft het geen toegevoegde waarde, het bestaat niet. Maar goed, men zei ook dat bakstenen van goud waren. Maar ik heb ze ook niet gevonden. Het is het illusieorgaan die ze hierbinnen hebben. Dus ik kan er heel weinig over vertellen. (R1, gedetineerde Antwerpen)

Het meest besproken onderwerp op het gedetineerdenoverleg zijn zaken over kantine. De agendapunten gaan vaak over praktische zaken zoals kantine, kledij en bezoek. Andere onderwerpen die ook aan bod komen zijn prijzen, tv-kanalen, regimematige zaken, opzetten van projecten en filmvoorstellingen. Het gedetineerdenoverleg gaat in alle gevangenis door in het Nederlands. Het verslag van het gedetineerdenoverleg wordt ook in het Nederlands geschreven en wordt in de gevangenissen van Gent en Leuven-Centraal in de bibliotheek gezet zodat andere gedetineerden dit kunnen bekijken. "In de bibliotheek kunnen gedetineerden die interesse hebben dat ook raadplegen." (R7, professional Gent)

Gedetineerden en professionelen geven aan dat het gedetineerdenoverleg in de meerderheid van de gevangenissen iets gerealiseerd heeft. De veranderingen zijn vooral kleinschalig. In Gent werd door middel van het gedetineerdenoverleg het project Music for life opgezet. De gedetineerden hebben op verschillende manieren geld ingezameld voor een goed doel:

En we zijn dan hier ook begonnen om die actie te doen van Music For Life. En dat hebben we al twee jaar kunnen doen. En dat organiseren we vanuit het gedetineerdenoverleg. Dus voor het gedetineerdenoverleg betekent dat een cinemavoortelling maken en koppelen daar verkopen aan zoals snoepjes enz. Die ge kunt kopen in de kantine en met de opbrengst daarvan sturen we dat ook mee. Maar ook het signaal geven dat is dan ook vanuit het gedetineerdenoverleg gekomen. Gedetineerden worden altijd slecht afgeschilderd, ja iedereen zit hier voor iets, maar er zijn ook mama's en papa's, zonen, broers, familieleden mensen die ook ja meer zijn dan enkel hun feiten. (R2, gedetineerde Gent)

In Hasselt bestaat de Drugsvrije Afdeling (DVA). Zij hebben een eigen overlegorgaan waaraan alle gedetineerden die op de afdeling verblijven, deelnemen. De werking van het gedetineerdenoverleg is op deze afdeling verschillend dan van de rest van de gevangenis. Er is één gedetineerde die het voortouw neemt. De gedetineerde gaat bij alle gedetineerden langs om de agendapunten in kaart te brengen. Het gaat voornamelijk over praktische zaken zoals in de rest van de gevangenis:

Ja, ja we hebben een apart overleg. Als je het zo beziet daar gebeuren toch wel dingen die veranderen. Als je ziet, ik zit daar nu 14 maanden, als ik begin zie en nu dan is er veel verbeterd. Want ja veel dingen. Nu die open deuren. Ook andere dingen, koken enzo. Ja, er wordt, de belangrijkste dingen die we nodig hebben dat wordt aangekocht 1 keer per maand. Dat is toch positief. Wij vragen veel dingen. Als we 10 dingen vragen dan krijgen we twee dingen. (R3, gedetineerde Hasselt)

De meerderheid van de gedetineerden en professionelen staan positief tegenover het gedetineerdenoverleg. Zij vinden het positief dat het gedetineerdenoverleg aanwezig is in de gevangenis. Maar daarnaast vindt de meerderheid van de professionelen ook dat de gedetineerden niet gehoord worden en het overlegorgaan niet echt werkt hoe het volgens de Basiswet zou moeten werken. De professionelen vinden dat er geen juiste vertegenwoordiging is van de gehele gevangenispopulatie.

De vraag wordt nooit gesteld van wie vertegenwoordigen zij. Ze vertegenwoordigen zichzelf in de meeste tijd. Ik zeg het nu zeer negatief maar het is zo. Het zijn vooral de sterkere en mondigere gedetineerden. In welke mate is dat dan een vertegenwoordiging van de alloctonengemeenschap, van de oudere van de verschillende ... zeker niet het geval. Het loopt zo mank als het maar kan zijn. (Professional, focusgroep 1)

Een gedetineerde zou graag hebben dat het personeel van de gevangenis aanwezig is tijdens het gedetineerdenoverleg, zodat de communicatie soepel loopt. De gedetineerde heeft het idee dat het personeel het gedetineerdenoverleg ziet als een soort vakbond van de gedetineerden:

Personeel heeft altijd het gedetineerdenoverleg heeft iets tegen ons. Dat is een soort vakbond van gedetineerden. Terwijl dat niet zo is. En ik denk dat het dan een beter systeem zal zijn moest het gemengd zijn dat er eigenlijk zowel gedetineerden als personeel samenkomen om dingen te bespreken. En dat er ook veel misverstanden uit de baan zouden kunnen geholpen worden. (R2, gedetineerde Gent)

1.2 Andere overlegstructuren

In de focusgroepen worden een aantal werkgroepen opgenoemd die in de gevangenissen aan bod komen. In de gevangenissen van Gent, Oudenaarden en Dendermonde is er een werkgroep sport aanwezig. In de gevangenis van Brugge is er een pop-up activiteitenteam aanwezig. De gedetineerden in het activiteitenteam staan in voor het uitwerken van activiteiten. Eén van de respondenten uit de focusgroepen geeft ook aan dat in Beveren een werkgroep cultuur bestond: "In Beveren heb ik twee jaar een werkgroep cultuur gehad. Ik heb die nu wel afgeschaft. Maar daar zat ook wel een gedetineerde in. Dat was eigenlijk mijn collega medewerker cultuur." (Professional, focusgroep 2)

Uit de individuele interviews komt naar voren dat in de minderheid van de gevangenissen naast het gedetineerdenoverleg ook andere overlegstructuren bestaan. In de gevangenissen worden de overlegstructuren werkgroepen genoemd. De meerderheid van de gedetineerden en professionelen geven aan dat er geen andere overlegstructuren structureel zijn uitgebouwd. Het overleg met gedetineerden gebeurt door middel van informele kanalen. In Gent zijn er wel verschillende werkgroepen aanwezig namelijk, de werkgroep sport, de werkgroep communicatie en de werkgroep feesten. De gedetineerden hebben in deze groep een vorm van inspraak.

Er zijn ook allerlei werkgroepen hier in de gevangenis. En dan bedoel ik bijvoorbeeld de werkgroep sport. Maar die is nu wel tijdelijk opgeschort. Maar je hebt werkgroep communicatie, werkgroep feesten tijdens de periodes de winterperiodes en de zomerperiode zijn hier altijd feesten. De winterfeesten en de Gentse feesten. En daar is dat ook zo dat daar af en toe een gedetineerde betrokken wordt bij die werkgroepen. En die mag daar ook zijn zegje doen, maar tuurlijk heeft de gedetineerde het daar niet voor het zeggen. Of dat die zegt dat dat en dat komt, dat moet ge sowieso vergeten. Dat moet je denk ik niet doen, maar je wordt wel gehoord. (R2, gedetineerde Gent)

De gedetineerde in Gent vindt de werkgroepen positief. Volgens hem zouden de werkgroepen uitgebreid moeten worden, zodat er per dienst een werkgroep bestaat. Bijvoorbeeld een werkgroep voor de keuken.

1.3 Peer support

Uit de focusgroepen en de individuele interviews komt naar voren dat peer support in de meeste gevangnissen aanwezig is op een informele manier. De plaatsen waar peer support vooral aanwezig is, zijn in de cellen als er meerdere gedetineerden op een cel zitten of wanneer er een opendeurregime aanwezig is. Daarnaast is er ook vaak een informele vorm van peer support aanwezig tijdens de wandeling. De meest voorkomende vormen van peer support bestaan voornamelijk uit het vertalen en wegwijs maken in de gevangnissen door basisinformatie door te geven aan de medegedetineerden. Daarnaast wordt er ook emotionele ondersteuning aangeboden, bemiddeling door gedetineerden en het invullen van papieren:

Wat ik wel soms doe is een brief voor iemand typen of een papier invullen voor iemand die, of een rapportbriefje wil richten naar PSD die niet goed Nederlands kan, ja dat doe ik. Of ja ook soms uitleggen, van ze willen familiaalbezoek aanvragen of van die dingen, ja dat uitleggen hoe dat moet. (R4, gedetineerde Leuven-Centraal)

Er worden een aantal voordelen gezien in peer support. Het wegnemen van werkdruk bij het personeel, het sneller aanvaarden van hulp en informatie door medegedetineerden dan door het personeel en verantwoordelijkheid laten opnemen. De meerderheid van de professionelen staan positief tegenover peer support. Zij vinden dat peer support in de gevangnissen begeleid en ondersteund dient te worden. De professionelen noemen ook een aantal negatieve punten die verbonden zijn aan peer support. Er kan door middel van peer support negatieve informatie gewonnen worden zoals waar gedetineerden drugs kunnen verkrijgen of gekleurde informatie die niet klopt. "Ja verkeerde informatie of heel gekleurde informatie over een dienst als PSD, dat ze die heel negatief, 100 procent negatief gaan afzetten." (R11, professional Leuven-Centraal)

Daarnaast spreken de professionelen van peer pressure, waarbij andere gedetineerden onder druk gezet worden om iets te doen zoals zich uitschrijven van fitness door te zeggen dat ze geen zin meer hebben om deel te nemen. Verder geven de professionelen ook aan dat de mogelijke negatieve aspecten van peer support niet genegeerd dienen te worden. De gevangenen dienen zich hiervan bewust te zijn. Daarnaast vinden ze dat de veiligheidsaspect niet vergeten mag worden. Ze benoemen ook dat de huidige structuren in de gevangenis het niet makkelijk maken om formele vormen van peer support te implementeren. Een respondent uit de focusgroepen vindt vooral dat de randvoorwaarden in de gevangenis het moeilijk maken. "Ik denk dat vooral de randvoorwaarden het weer heel moeilijk maken, omdat er van het regime afhankelijk is hoeveel ze in contact mogen komen met elkaar, ma ja." (Professional, focusgroep 1)

Er is zoveel nood in de gevangenis door de manier waarop het georganiseerd is bestaat er geen mogelijkheid om, het wordt zelfs soms afgeblokt om iets te kunnen betekenen voor iemand anders in de gevangenis. Ik vind dat heel baarlijk ook terug vanuit de filosofie terug mens te worden, hun leven in handen pakken. (Professional, focusgroep 2)

De minderheid van de gedetineerden staat negatief ten opzichte van peer support. Vooral de emotionele ondersteuning vond één van de gedetineerde geen taak die weggelegd is voor gedetineerden. Daarnaast was deze gedetineerde bang dat er misbruik zal gemaakt worden en hierdoor alle gedetineerden gestraft worden:

Van de 10 gedetineerden die dat gaan doen zullen er 6 of 7 zijn die niets gaan doen. Maar er gaan er drie zijn die het sowieso gaan verknallen en dat dat weer verknald is voor iedereen. En daar heb ik gewoon schrik van en dan is dat soms beter om het gewoon niet te doen dan weer te wachten totdat het verkeerd gaat. Want vaak is het zo als het verkeerd gaat, zijn de gevolgen altijd zwaarder dan. (R2, gedetineerde Gent)

1.4 Hulp- en dienstverleningsactiviteiten

De respondenten hebben een aantal hulp- en dienstverleningsactiviteiten opgenoemd waaraan gedetineerden kunnen participeren en of inspraak in hebben.

1.4.1 Sport

De gedetineerden kunnen zich in de meeste gevangenis opgeven als sportfatik. De sportfatik houdt zich bezig met de ondersteuning en verzorging van het sportgebeuren. Het gaat voornamelijk over praktische taken die de gedetineerden uitvoeren zoals het maken van deelnamelijsten, uitdelen van sportkleding en het begeleiden bij het sporten. De meerderheid van de gedetineerden nemen ook deel aan het aanbod van sport. Eén van de gedetineerde die als sportfatik werkt vindt dat er geen vorm van inspraak is als sportfatik:

Dus eigenlijk wordt sport voor het grotendeel door ons voorbereid en hun begeleiden dat. Wat voor inbreng hebben we daarin? Ik denk dat er geen sprake van inbreng is. Het is al iets dat vast staat. Wij verzorgen een bepaald product die geleverd wordt. (R1, gedetineerde Antwerpen)

De meerderheid van de gedetineerden vinden sport een positieve activiteit in de gevangenis. Eén van de gedetineerden ziet sport niet als een vorm van participatie. De gedetineerde ziet participatie als een officieel orgaan waar gedetineerden inzitten en hun mening meetelt voor bepaalde besluiten: "Participatie, kijk we kunnen heel goed met de begeleiders daarvan communiceren. En naarmate je daar lang werkt dan leer je mensen op een ander manier kennen. Maar het is niet direct een vorm van participatie." (R1, gedetineerde Antwerpen)

1.4.2 Bibliotheek

Uit zowel de focusgroepen als de individuele interviews komt naar boven dat in de meeste gevangenissen een gedetineerde werkt als bibliothecaris. De bibliothecaris houdt zich voornamelijk bezig met het technisch aspect zoals de ondersteuning en administratie van de bibliotheek. Er is per gevangenis ook een verschil in de inhoud van het werk van de gedetineerde. In een aantal gevangenissen kan de bibliothecaris lijsten opstellen en in andere gevangenissen krijgt de gedetineerde die bevoegdheid niet. In Hasselt wordt de bibliotheek door drie gedetineerden volledig opgehouden: "In Hasselt hebben we in de bibliotheek drie fatikken werken. Die volledig de bibliotheek runnen. Lijsten maken, collectie, op orden houden, maar heel de dag de uitleningen, de bibliotheek openhouden. Het draait volledig op de fatikken." (Professional, focusgroep 1)

De minderheid van de professionelen benoemen ook de negatieve aspecten die zich kunnen voordoen wanneer er te veel macht wordt gegeven aan een bibliothecaris. Zo kan er een vorm van machtsmisbruik ontstaan door de gedetineerden:

En dan heb je het gegeven van ja gedetineerden die zich het systeem te eigen maken. Dat die soms ook wel wat ja erin doorschieten en soms ja daar hebben we ook toch wat dingen in gezien hier. Bijvoorbeeld in de bibliotheek. Dat gedetineerden op den duur het systeem zo goed kenden dat ze er ook wel misbruik van konden maken en ook misbruik maken. (R6, professional Antwerpen)

Wete wat we gaan die nu bibliothecaris maken, bibliothecaris maakt ook de lijsten voor deelname aan activiteiten. Die gedetineerde X zei dan dat is mijne vriend en dat is niet mijne vriend en zo verder. En die selecteerde en dat is eigenlijk al een antwoord op uw vraag. (R10, professional Hasselt)

1.4.3 Cultuur

In de gevangnissen worden verschillende culturele activiteiten georganiseerd waaraan gedetineerden kunnen deelnemen. Er worden toneelvoorstellingen georganiseerd waarbij gedetineerden met verschillende achtergronden betrokken worden. In Leuven-Centraal worden filmfestivals gehouden waarbij films van andere culturen getoond worden en daarnaast bieden zij net als Hasselt op de Drugsvrije Afdeling een muzikaal aanbod waarbij gedetineerden instrumenten kunnen leren spelen.

En een mooi voorbeeld hier is met het toneel is hier onlangs een idee gegroeid, omdat het volgend jaar 150 jaar toneel Leuven-Centraal is. Dat ze een soort boek, een tentoonstelling dat is het eerste en nadien een boek of een publicatie willen maken. En dat is dus vanuit een gedetineerde met steun van, een hele groep die aan dat toneel meewerkt. (R11, professional Leuven-Centraal)

1.5 Organiseren van activiteiten

De mate waarin gedetineerden betrokken worden in de organisatie van hulp- en dienstverleningsactiviteiten is zeer verschillend per gevangenis. In de gevangnissen van Gent en Leuven-Centraal worden gedetineerden betrokken bij de organisatie van activiteiten. In Leuven-Centraal bestaat de dienst Compas, daar zitten drie gedetineerden die vooral administratieve taken uitvoeren. Zij helpen met de bekendmaking van de activiteiten en het klaarzetten van lokalen. Zij hebben niet echt inspraak in wat er georganiseerd zal worden. Dit komt door de beperkingen die gedetineerden ondervinden tijdens hun detentie. Voor het organiseren van activiteiten moeten instanties buiten de gevangenis gecontacteerd worden en dit kunnen de gedetineerden niet doen.

We hebben volksspelen gedaan een aantal maanden terug. En er stonden hier overal volksspelen en er stond ook telkens een gedetineerden achter. En we organiseren ook vaak etentjes met de familie dat is in de bezoekcel en daar heb je standaard drie gedetineerden die mee helpen opdienen en die ook mee klaar zetten, versieren. Zo die dingen in het algemeen eigenlijk. Dus ja er is wel een samenwerking (R11, professional Leuven)

In Gent is er een dienst CORT. Zij zijn het coördinatieteam voor de hulp- en dienstverlening. In de dienst CORT zitten drie gedetineerden en zij helpen ook met de organisatie van activiteiten. Zij hebben al een aantal activiteiten mogen mee organiseren. Een voorbeeld dat opgenoemd wordt, is het activiteitenteam in de gevangenis van Ruiselede waar de gevangenis van Gent naar probeert te streven. Het activiteitenteam bestaat uit gedetineerden die zelfstandig een aantal activiteiten bedenken en organiseren.

Euhm, mee organiseren. Wij als bijvoorbeeld CORT-fatik mogen meehelpen organiseren met die feestactiviteiten dat zijn dan optredens, sportactiviteiten, mensen van de zorg helpen ook mee organiseren met hun activiteiten. Met de quiz, die helpen daar ook mee. (R2, gedetineerde Gent)

De meerderheid van de gedetineerden vindt dat ze niet echt inspraak hebben om een activiteit van het begin tot het eind te organiseren. Er wordt meestal een activiteit georganiseerd door de gevangenis en zij mogen dan meehelpen met de praktische zaken zoals het eten en de lokalen klaarleggen, het maken van lijsten, affiches en brochures maken.

Ge zit in de gevangenis dus ge kunt moeilijk zelf organiseren. Meestal is dat gewoon zeggen van is dat mogelijk is dat mogelijk en dan moet dat aan de directie gevraagd worden en zij moeten zorgen voor bewaking. Dus echt zelf organiseren, helpen kun je wel doen maar zelf organiseren is wel heel moeilijk. (R2, gedetineerde Gent)

De meerderheid van de professionelen vindt het belangrijk dat gedetineerden betrokken worden bij de organisatie van activiteiten. Zij geven aan dat gedetineerden veel dichter staan bij hun medege-detineerden en de interesses beter aan bod komen wanneer gedetineerden mee kunnen helpen.

1.6 Projecten

Uit de focusgroepen en de individuele interviews komt naar voren dat in de meerderheid van de gevangenis allereerste projecten worden georganiseerd. De meeste projecten situeren zich vooral binnen de sociale en culturele context, waarbij vaak een maatschappelijk doel aanwezig is. De projecten meestal door de gevangenis zelf georganiseerd, maar daarnaast kunnen gedetineerden een eigen invulling geven aan het verder verloop van het project zoals de verhaallijn in een boek, onderwerp van een theaterstuk en filmpjes. De projecten in de gevangenis worden vaak in samenwerking gedaan met organisaties van buiten de gevangenis. Daarnaast zijn er ook een aantal projecten waarbij er een wisselwerking is tussen gedetineerden en een specifieke doelgroep buiten de gevangenis zoals studenten, dak- en thuislozen en jongeren met psychische problemen. De resultaten van de meeste projecten worden buiten de gevangenis tentoongesteld of kunnen gebruikt worden door een doelgroep. Zo werd in de gevangenis van Antwerpen een kinderboek gemaakt. De gedetineerden hebben de verhaallijn zelf gekozen. Het kinderboek wordt gebruikt door anderstalige ouders die graag willen voorlezen aan hun kinderen:

We hebben ook zo een traject gedaan dat is een kinderboek. Dat is ook de bedoeling dat dat gebruikt wordt in de samenleving voor anderstalige moeders of vaders die aan kinderen willen voorlezen, met eenvoudig taalgebruik. Met ook een pakketje bij om te zien van praat, doe-kaarten, voorlezen. Dus eigenlijk iets bruikbaar voor de samenleving ook, waardoor er ook heel veel positieve commentaar komt. En dat is wel fijn, omdat je op die manier ziet ook wel in een arresthuis kun ja aan zo een dingen bouwen. Je kunt niet je proces A tot Z met dezelfde gedetineerden doen. Je moet echt en mensen kunnen dan een stukje meedoen. (R6, professional Antwerpen)

In de gevangenis van Hasselt op de Drugsvrije afdeling is er een project waarbij gedetineerden inspraak hebben binnen het kader van het project:

Op de DVA is er een project Animation Break. Waarin gedetineerden in groepen animatiefilmpjes kunnen maken. En dat is ook een zeer participatieve project, waar dat gedetineerden zich mochten inschrijven voor een eerste keer. En waar dat gezegd werd kijk dit gaan we doen. We gaan een filmpje maken. Ge moogt u zelf in groepen verdelen en ge moogt zelf iets uitwerken van zou je graag een film maken, het kan van alles zijn. (R9, professional Hasselt)

Daarnaast zijn er ook projecten die enkel in de gevangenis lopen zonder invloed van de buitenwereld zoals de muziekkelder in de gevangenis van Leuven-Centraal. Dit project is gegroeid vanuit de gedetineerden zelf. Zij kunnen volledig zelfstandig gebruik maken van de muziekkelder en met hun groepjes oefenen. Daarnaast is in Leuven-centraal ook Jailtv aanwezig. Jailtv is een zender dat door gedetineerden wordt uitgezonden. Zij kiezen zelf hun onderwerpen en wat ze willen uitzenden. Er is wel begeleiding aanwezig:

Ge hebt ook Jailtv dat wordt enigszins begeleid maar daar zijn ze ook heel vrij in. Dat is een tv-programma en zender eigenlijk die hier binnen de gevangenis wordt uitgezonden. En de gedetineerden zijn vrij om te kiezen wat dat ze willen uitzenden, aantal films, of ze interviewen nieuwe mensen die hier aanwezig zijn. Ze hebben ook al eens Wat Als? Nagedaan. En van die sketchjes gedaan. Nu er zit wel controle op in dat opzicht dat, ja we moeten altijd die filmpjes bekijken. Worden er geen dingen gezegd die niet kunnen, worden er geen mensen uitgescholden, weet ik veel. We moeten wel altijd een akkoord geven om het uit te zenden. Maar eigenlijk zijn zij vrij om te bedenken of om op te nemen wat zij willen. Het is enkel nog een controle achteraf van ons om, maar ze mogen zelf met die ideeën naar voren komen. (R12, professional Leuven)

De minderheid van de gedetineerden vindt dat er in de gevangenis geen sprake is van projecten of participatie. "Nee, Ik weet niet. Ik heb nog niet meegemaakt dat er hier projecten zijn waar we inspraak in hebben." (R1, gedetineerde Antwerpen)

De meerderheid van de gedetineerden geven aan dat er wel projecten aanwezig zijn. Een gedetineerde vindt dat er meer gespeeld zou kunnen worden naar de interesses van gedetineerden bij het opzetten van projecten.

2 Participanten

In dit deel wordt gekeken welke gedetineerden deelnemen aan de verschillende participatie- en inspraakinitiatieven en welke gedetineerden juist uit de boot vallen. Daarnaast wordt ook gekeken naar de motivatie die gedetineerden hebben om deel te nemen aan de participatie- en inspraakinitiatieven. Als laatste wordt er stilgestaan bij de drempels en competenties van gedetineerden om deel te nemen aan de activiteiten.

2.1 Profiel

Voornamelijk gedetineerden die actief zijn in de gevangenis nemen deel aan verschillende participatie- en inspraakinitiatieven. Hiermee worden gedetineerden bedoeld die werk hebben, aan andere activiteiten deelnemen en het gevangenisstelsel een beetje kennen. Daarnaast zijn het vooral gedetineerden die veroordeeld zijn en al een langere tijd zitten: "Dus diegene die actief zijn, die 's morgens uit hun bed komen en bezig zijn dat die ook zich op andere vlakken willen bezighouden. Ik denk dat dat iets is dat in vele gevangenissen terugkomt." (R6, professional Antwerpen)

De respondenten uit zowel de focusgroepen als de individuele interviews geven aan dat het vooral gedetineerden zijn die de Nederlandse taal spreken en mondig zijn die deelnemen aan de verschillende initiatieven. Daarnaast is de meerderheid van de professionals er mee eens dat voornamelijk dezelfde mensen deelnemen. De grootste groep die niet wordt bereikt en niet deelneemt aan de verschillende participatie- en inspraakinitiatieven in de gevangenis zijn de anderstaligen. Het aanbod is in de meeste gevangenissen in het Nederlands waardoor anderstaligen niet of moeilijk kunnen participeren. De bekendmaking van activiteiten gebeurt ook vaak in het Nederlands.

Mensen met een migratieachtergrond worden op dezelfde manier betrokken als de andere gedetineerden in de gevangenis. De bekendmaking van de activiteiten gebeurt ook op dezelfde manier als bij de rest van de gevangenis. Vaak staat de uitleg op de affiches in meerdere talen zoals Nederlands, Frans en Engels.

Als het gaat over het algemeen aanbod dan zitten we heel vaak bij het Nederlands. En bij de folders van groepslessen, groepslessen die in het Nederlands doorgaan zijn sowieso in het Nederlands. En de folders van de lessen Nederlands die worden wel in het Engels en het Frans verspreid. Maar dus heel vaak is het in het Nederlands. (R6, professional Antwerpen)

In Leuven- Centraal zijn het vooral de ouderen die uit de boot vallen. Er zijn verschillende redenen waarom zij niet deelnemen, dit kan komen doordat ze er fysiek niet meer tot in staat zijn, maar het kan ook om intrinsieke redenen gaan zoals geen zin hebben.

Het is hier een gevangenis voor langgestraften. Hier zitten heel veel oude mensen. Toch wel een heel pak mensen boven de 65 of de 70. En dat zijn mensen die wij wat minder bereiken, omdat die ook soms hebben die daar echt geen zin in. Dat interesseert hun niet of ze zijn beperkter omdat ze wat ouder zijn. Maar er zijn ook mensen van die leeftijd die deelnemen. (R12, professional Leuven-Centraal)

In Hasselt worden naast de anderstalige, de allochtone jongeren ook minder bereikt: "Bijvoorbeeld ik heb het gevoel dat we weinig jonge allochtonen is ons aanbod krijgen. Misschien is ons aanbod te Vlaams, ik weet het niet of te schools dat hebben we ons ook al eens afgevraagd". (R9, professional Hasselt)

Andere groepen die ook uit de boot vallen zijn de meer stillere personen, seksuele delinquenten en geïnterneerden. De nieuwkomers worden niet echt gezien als een groep die uit de boot vallen, omdat ze in de eerste periode van hun gevangenschap vooral met hun dossier en advocaat bezig zijn en minder met het gevangenisstelsel en het deelnemen aan activiteiten.

Daarnaast zijn er ook een aantal vereisten om te kunnen deelnemen aan het aanbod. Een vereiste om deel te kunnen nemen aan de activiteiten is geen tucht hebben. Als de gedetineerden tucht hebben kunnen ze niet deelnemen aan de participatie- en inspraakinitiatieven in de gevangenis. Sport is de enige activiteit waarop geen eenduidig profiel gekleefd kan worden. Sport is laagdrempelig waardoor iedereen tijdens het sporten zijn eigen ding kan doen zonder uit de boot te vallen: "Ik denk de uitzondering van sport dat we altijd dezelfde bereiken. Ik denk bij sport het meeste gedifferentieerd bereikt wordt. Mensen van overal komen, van alle afdelingen, van alle nationaliteiten omdat het het meest laagdrempelige is." (Professional, focusgroep 1)

2.2 Motivatie

De redenen om deel te nemen aan de participatie- en inspraakinitiatieven zijn zeer uiteenlopend. De motivatie die gedetineerden hebben zijn ook dynamisch. Het ene moment kan het gaan om een extrinsieke motivatie en op een ander moment kan het gaan om een intrinsieke motivatie. De meerderheid van de professionelen en gedetineerden geven aan dat de extrinsieke motivatie vooral gekoppeld is aan tijdverdrijf zoals weg zijn van de cel, gedachten verzetten, ontspanning, bezig zijn en hun tijd op een zinvolle manier invullen. Daarnaast zijn er ook vormen van intrinsieke motivatie aanwezig die door de gedetineerden en professionelen worden benoemd zoals iets willen bijleren, zich nuttig voelen, contact hebben met anderen, aan het lichaam werken en gezond zijn.

2.3 Drempels

Er zijn een aantal drempels die gedetineerden ervaren om deel te nemen aan de participatie- en inspraakinitiatieven. Het zijn voornamelijk praktische drempels. De meeste gevangenissen zijn overbevolkt waardoor er beperkte plaatsen zijn bij bepaalde activiteiten. Hierdoor ontstaan er wachtlijsten die ervoor zorgen dat gedetineerden niet kunnen deelnemen. Een gedetineerde ondervindt dit ook: "Klopt, de lijsten. Er zijn wachtlijsten en met 700 mensen in een gevangenis waar normaal 400 mensen in moeten zitten, dan begrijp ik wel dat de wachtlijsten langer duren op zo een momenten." (R1, gedetineerde Antwerpen)

Daarnaast zorgt de structuur zoals de infrastructuur en het regime van de gevangenis en de vele randvoorwaarden zoals hoeveel en hoelang gedetineerden met elkaar in contact mogen komen ervoor dat gedetineerden minder participeren aan activiteiten.

Het is wel zo dat structuur in vele gevangenissen echt niet uitnodigt. De structuur is ook heel hiërarchisch die net niet uitnodigt tot communicatie en participatie en als er eerste initiatieven zijn is het natuurlijk ook niet evident dat ze gaan zeggen ooh bedankt. (Professional, focusgroep 1)

De grootste drempel om informatie over de activiteiten te verkrijgen is taal. Het aanbod in de gevangenis is voornamelijk Nederlandstalig waardoor gedetineerden die een ander taal spreken moeilijk kunnen participeren aan de activiteiten. Daarnaast is de bekendmaking in de meerderheid van de gevangenissen een groot probleem. Hierdoor komt de informatie van activiteiten niet tot aan de gedetineerden. Flyers, affiches en brochures werken meestal niet om de gedetineerden op de hoogte te brengen.

De gedetineerden ervaren ook een financiële drempel. Het zijn vooral de gedetineerden die werken die deze drempel ervaren. Zij werken om een inkomen te hebben waardoor ze aan een aantal activiteiten niet kunnen deelnemen:

Die arbeid is ook zo belangrijk voor een aantal dat ze niet meer naar die activiteiten kunnen gaan. Bang om dat inkomen te verliezen en dikwijls zijn die cursussen voor hen ook belangrijk zoals agressie of slachtoffer in beeld op het einde van de rit worden ze erop aangesproken. (Professional, focusgroep 1)

2.4 Competenties

De meerderheid van de gedetineerden en professionelen vinden dat er bepaalde competenties nodig zijn om deel te nemen aan participatie- en inspraakinitiatieven. De competenties zijn afhankelijk van de activiteiten waaraan ze deelnemen. Bij sommige activiteiten ligt de drempel hoger aangezien er meer competenties vereist zijn. Sport is de enige activiteit waarbij de meerderheid vindt dat er zeer weinig competenties van toepassing zijn. Bij de andere activiteiten is de taalvaardigheid, gespreksvaardigheden en in groep kunnen werken een vereiste:

Ik denk ook wel een bepaalde taalvaardigheid. Ik denk dat dat ook wel belangrijk is als competentie. Ik zeg dat varieert van overleg tot overleg. En ook zelfs van concrete opdracht naar concrete opdracht. Want voor het gedetineerdenoverleg zijn er ook een aantal competenties nodig, vergaderen, samen afspraken maken, samen tot een consensus komen. (R8, professional Gent)

3 Voordelen inspraak- en participatievormen

In dit deel worden de voordelen van deelname aan participatie- en inspraakinitiatieven voor de gedetineerden, gevangenis en samenleving opgesomd.

3.1 Gedetineerden

De respondenten uit de focusgroepen en individuele interviews vinden dat deelnemen aan het aanbod in de gevangenis veel voordelen met zich meebrengt. De psychische voordelen worden het vaakst genoemd door zowel de professionelen als de gedetineerden. Het gaat voornamelijk over dat participatie een positief effect heeft op het zelfbeeld en zelfwaarde van de gedetineerden. De meerderheid van gedetineerden geeft ook aan dat zij zich meer of opnieuw mens voelen door te participeren aan de verschillende initiatieven in de gevangenis. Het leren van nieuwe vaardigheden en iets bij leren wordt ook als een voordeel gezien.

Als je een keer zelf moogt beslissen of zelf moogt meedenken over iets, omdat je u ook weer terug meer mens voelt. En niet als dat is een persoon die die en die en die feiten gedaan heeft. Dus op dat vlak is dat ook wel goed voor u zelfwaarde, omdat je een beetje ondersteund wordt. Dus je krijgt uw zelfwaarde iets terug, een beetje toch. Want ja als je in een gevangenis komt is dat, staat er niet meer veel van recht eerlijk. En dat vind ik zeer belangrijk. (R2, gedetineerde Gent)

Daarnaast werden ook fysieke voordelen benoemd. De professionelen zien het bezig zijn in de gevangenis als een voordeel, waardoor de gedetineerden hun gedachten kunnen verzetten. De gedetineerden zien het bezig zijn in de gevangenis ook als een voordeel. Daarnaast wordt het weg zijn uit de cel ook als voordeel gezien door de gedetineerden.

Andere voordelen die opgenoemd worden, zijn een verantwoordelijkheidsgevoel door te participeren en inspraak te hebben, maar daarnaast ook het aangaan van nieuwe sociale contacten.

De vroegere directeur heeft gezegd het is hier een dorp. Dat is een dorpsgemeenschap. En als je niet aan een aantal dingen deelneemt, dan maakt dat je, dan ben je afgezonderd. Zo heeft iedereen zijn rolleke hierbinnen en zijn plaatske. (R11, professional Leuven-Centraal)

3.2 Gevangenis

Het grootste voordeel voor de gevangenis dat gedetineerden deelnemen aan participatie- en inspraakinitiatieven is de veiligheid binnen de gevangenis. Door gedetineerden verantwoordelijkheid te geven en hen te laten participeren zorgt het ervoor dat er minder weerstand en spanning aanwezig is, waardoor er ook minder conflicten ontstaan. In tegenstelling als een gedetineerde 23u op 24u opgesloten zit. Dit zorgt ervoor dat de gedetineerde gefrustreerd raakt. Een gedetineerde heeft zelf ervaren dat wanneer hij vooral op cel zat meer kortaf is en er een groter afstand is tussen de penitentiaire beambten en gedetineerden:

Alle ik ben eens effe naar Brugge moeten gaan voor een ingreep. Het medisch centrum en ik mocht ook niet lopend, het was een ingreep aan men voeten. Ik heb dan twee weken 24/24 in dat celleke gezeten. Dus dan weet ge ook wel wat dat je hier hebt. En dan zedde gefrustreerd en op den duur was ik ook kort tegen die chefs. Toen merkte ik ook, dat was niet bewust. Ge wordt wat korter en de afstand was daar ook groter. (R4, gedetineerde Leuven-Centraal)

Een ander voordeel die genoemd wordt is een aangename en rustige sfeer in de gevangenis. Daarnaast kan door gedetineerden hun talenten en competenties in te zetten dit een voordeel geven voor de gevangenis.

Ook inzetten van competenties voor het uitvoeren van bepaalde werken. Als je een heel goeie schilder hebt en je laat die helpen of die inzicht heeft in andere dingen of als die mee ingezet kan worden voor de organisatie zelf dan is dat een plus voor de gevangenis eh. (R8, professional Gent)

3.3 Samenleving

Doordat gedetineerden participeren aan de verschillende initiatieven leren ze vaardigheden en leren ze op verschillende manieren dingen bij. Daarnaast wordt er ook een structuur aangeboden die zij terug in de samenleving kunnen hanteren. Bijvoorbeeld in de ochtend werken, nadien sporten, in de avond een activiteit en nadien gaan slapen. Het deelnemen aan de participatie- en inspraakinitiatieven zorgt voor een betere re-integratie in de samenleving. Door gedetineerden een passieve rol te geven, zullen zij buiten de gevangenis deze passieve rol behouden.

Alles wat hun actief kan houden in de gevangenis en dingen in kunnen bijleren dat het bouwsteentjes zijn die zij achteraf ook kunnen gebruiken. [...] Je wordt als mens in een zeer passieve rol geduwd. Je moet niets meer beslissen van welke kleren dat je aan doet, wat je gaat eten, allé je moet heel weinig beslissingen nemen. En zo participatie kan daar wel een tegengewicht in bieden. Ja, maar op het moment dat mensen buiten komen, moeten ze ook hun plan trekken. Moeten ze ook zien van ja kan ik hier iets doen, wat kan ik zelf doen, niet altijd afwachtend zijn en passief zijn. Maar ja ook actief zijn en dan denk ik dat het enkel positief kan zijn voor de samenleving. (R6, professional Antwerpen)

Deel 4: Discussie

1 Bespreking

Het doel van dit onderzoek is om een antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen die zich richten op welke participatie- en inspraakinitiatieven aanwezig zijn in de gevangenissen van Vlaanderen en Brussel, de ervaringen van de betrokkene actoren, het profiel van gedetineerden die deelnemen aan de participatie- en inspraakinitiatieven en de voordelen die de respondenten ervaren op verschillende niveaus.

Volgens de Basiswet (2005) hebben gedetineerden verschillende participatierechten. De gevangenissen dienen vormingsactiviteiten en vrijetijdsactiviteiten aan te bieden aan hun gedetineerden. In de meeste gevangenissen zijn deze activiteiten aanwezig, alsook een gedetineerdenoverleg. De Basiswet stelt dat gedetineerden recht hebben op inspraak over onderwerpen die hen aanbelangen (Belgisch Staatsblad, 2005). Uit dit onderzoek blijkt dat de werking van het gedetineerdenoverleg per gevangenis verschillend is. In een aantal gevangenissen worden er verkiezingen gehouden en in andere gevangenissen dan weer niet. In het koninklijk besluit van 2010 staat dat gedetineerden gekozen moeten worden door de gehele populatie van gedetineerden (Guffens e.a., 2012). Daarnaast heeft dit onderzoek aangetoond dat vertegenwoordigers uit het gedetineerdenoverleg de rest van de gedetineerden niet echt vertegenwoordigen. Het is juist belangrijk dat de vertegenwoordiger een stem is voor zijn medegedetineerden en niet enkel voor de eigen noden (Inderbitzin e.a., 2016).

Een ander vorm van participatievormen zijn peer-to-peer programma's. Peer-to-peer programma's houden in dat gedetineerden medegedetineerden ondersteunen (Edgar e.a., 2011; Molleman, 2014). In de meeste gevangenissen die betrokken zijn in dit onderzoek is er sprake van informele vormen van peer support in de cellen of op de wandeling. Hierdoor is het niet mogelijk om gedetineerden op te leiden voor bepaalde ondersteuning die zij geven aan anderen terwijl onderzoek aangetoond heeft dat het juist belangrijk is om gedetineerden die peer support geven goed op te leiden en te superviseren. Het kan namelijk zijn dat die gedetineerden zelf nog kampen met problemen (Devilly e.a., 2005).

Devilly e.a. (2005) geeft aan dat gedetineerden een positieve en een krachtige invloed kunnen hebben op medegedetineerden. Dit komt overeen met de resultaten van dit onderzoek waaruit blijkt dat gedetineerden sneller informatie en hulp zouden aanvaarden van hun medegedetineerden dan van het personeel.

Verder worden in de gevangenissen van België verschillende activiteiten aangeboden aan gedetineerden zoals onderwijs-, werk- en sportactiviteiten. Daarnaast zijn er ook projecten aanwezig waarbij gedetineerden inspraak hebben en aan kunnen deelnemen (De Win, 2015; Polfliet, 2015; Vandeurzen, 2016; Van Herk, 2015). Dit komt overeen met de resultaten uit dit onderzoek. Er zijn verschillende activiteiten en projecten aanwezig waaraan gedetineerden kunnen deelnemen. De gedetineerden kunnen niet van in het begin kiezen welke projecten zij willen. Zij kunnen binnen het kader van het project inspraak hebben zoals het bepalen van de verhaallijn van boeken of filmpjes.

Daarnaast bieden de activiteiten een aantal voordelen. Uit het onderzoek van Battaglia e.a. (2015) komt naar voren dat fysieke oefeningen een positieve invloed hebben op het psychologisch welzijn van gedetineerden. Dit blijkt ook zo het geval te zijn in de gevangenis. De gedetineerden en professionelen geven aan dat participatie een positief invloed heeft op het zelfbeeld en de zelfwaarde van de gedetineerden. Daarnaast geven de professionelen en gedetineerden ook aan dat door participatie gedetineerden nieuwe vaardigheden aanleren.

Verder is het ook belangrijk dat gedetineerden de mogelijkheid hebben om bij te dragen aan en geïnformeerd worden over hoe zaken in de gevangenis lopen. Hierdoor zijn gedetineerden minder weerspannig doordat zij begrijpen wat er met hen gebeurt in de gevangenis en waarom (Woolf & Prison Reform Trust, 1991; Woolf & Tumin, 1991). In dit onderzoek wordt de theorie van Woolf onderstreept. Het is belangrijk dat gedetineerden op de hoogte zijn van zaken die hen aanbelangen. Vaak is dit nog een groot struikelblok in de gevangenis. De bekendmaking laat de wensen over waardoor niet alle gedetineerden op de hoogte zijn van het aanbod.

Als laatste bepalen een aantal factoren de participatiegraad van gedetineerden. In het onderzoek van Brosens e.a (2016) komt naar voren dat vooral Nederlandstalige gedetineerden, gedetineerden die al veroordeeld zijn, langgestrafte en gedetineerden die al deelnemen aan andere participatievormen deelnemen aan activiteiten. Dit komt overeen met de resultaten van dit onderzoek. Het zijn vooral de Nederlandstalige gedetineerden die deelnemen aan de activiteiten waardoor anderstaligen uit de boot vallen. Zo komt er ook uit dit onderzoek naar voren dat veroordeelden, langgestraften en gedetineerden die al actief zijn in de gevangenis vaker deelnemen aan het aanbod.

2 Beperkingen eigen onderzoek

Dit onderzoek heeft een aantal beperkingen waarmee de lezer rekening moet houden. Als eerste is dit onderzoek van kwalitatief aard waardoor de resultaten niet generaliseerbaar zijn. Daarnaast werden vier gedetineerden geïnterviewd die alle vier deelnemen aan het aanbod in de gevangenis. De resultaten zouden mogelijks verschillen indien er andere gedetineerden betrokken worden in het onderzoek. Een andere beperking is dat er bij twee van de vier gedetineerden een extra persoon aanwezig was. De persoon was een medewerker van De Rode Antraciet die werkzaam is in de gevangenis. Hierdoor bestaat er een kans dat de gedetineerden zich niet op hun gemak voelden om zich uit te laten over de gevangenis en sociaal wenselijke antwoorden gaven. Als laatste spreken de geïnterviewde gedetineerden allemaal Nederlands waardoor de populatie in de gevangenis niet wordt vertegenwoordigd om een juist beeld te krijgen van de gevangenispopulatie en hun deelname aan de initiatieven. Geïnterneerden en vrouwelijke gedetineerden kwamen in dit onderzoek ook niet aan bod.

3 Aanbevelingen verder onderzoek

In dit onderzoek werd er vooral gekeken naar welke participatie- en inspraakinitiatieven aanwezig zijn in de gevangenissen. Het zou interessant zijn om verder te onderzoeken welke participatie- en inspraakinitiatieven nodig zijn binnen de gevangeniscontext waar gedetineerden een meerwaarde aan hebben. Daarnaast zou verder onderzoek meer kunnen stilstaan bij hoe gevangenissen meer participatievormen kunnen aanbieden binnen de huidige gevangenisstructuur om meer gedetineerden aan te trekken. Een respondent uit de individuele interviews geeft aan dat er 100 cellen naast elkaar zijn opgebouwd en enkel drie grote lokalen aanwezig zijn in de gevangenis waar gedetineerden in groep met elkaar kunnen participeren. De meeste gedetineerden en professionelen geven aan dat de bekendmaking in de gevangenissen de wensen overlaat, waardoor belangrijke informatie over activiteiten niet tot de gedetineerden komen. Het is wenselijk om de bekendmaking van het aanbod in de gevangenissen te onderzoeken en hiermee verder aan de slag te gaan.

4 Praktische en beleidsaanbevelingen

Peer support formaliseren in de gevangenissen

Het implementeren van formele vormen van peer support kan voor een aantal voordelen zorgen in de gevangenis, zoals werkdruk bij het personeel verminderen, stress bij medegedetineerden verminderen en het doorgeven van informatie. Een mogelijkheid is om sleutelfiguren aan te duiden per afdeling. Zij zorgen voor basisinformatie en de bekendmaking van het aanbod. Hierdoor zullen meer gedetineerden het aanbod kennen en zal de participatiegraad stijgen. Om peer support formeel te installeren is opleiding van zowel personeel als gedetineerden nodig. Daarnaast dienen de gedetineerden die ondersteuning bieden zelf ook ondersteund te worden.

Participatie op beleidsniveau

Het ontwikkelen van participatie op beleidsniveau zal de gevangenis beter van pas komen. In de meeste gevangenissen is er al een gedetineerdenoverleg aanwezig dat een vorm van participatie op beleidsniveau is. Daarnaast kan deze vorm van participatie verder getrokken worden over de hele gevangenis rekening houdend met de verschillende niveaus van de participatieladder zodat er een cultuur van participatie ontstaat in de gevangenis. Hierdoor wordt het makkelijker om gedetineerden te betrekken bij het aanbod.

Communicatie tussen personeel en gedetineerden bevorderen

De kloof tussen personeel en gedetineerden is groot. Het ontwikkelen van een overlegorgaan waarbij zowel gedetineerden als personeel aanwezig kunnen zijn, kan helpen om de kloof te dichten. Het overlegorgaan zou er ook voor kunnen zorgen dat de verkeerde informatie over beide partijen weg gewerkt kunnen worden. Dit overlegorgaan kan per afdeling doorgaan waardoor er mogelijk een betere vertegenwoordiging is van de gedetineerden op de afdelingen.

Gedetineerden meer betrekken in de dagelijkse werking van de gevangenis

Gedetineerden voelen vaak dat hun verantwoordelijkheid tijdens de detentieperiode helemaal is afgenomen. Door hen meer te betrekken in de dagelijkse werking van de gevangenis zorgt de gevangenis ervoor dat gedetineerden verantwoordelijkheid kunnen nemen. Dit is ook belangrijk voor het re-integratieproces als ze de gevangenis verlaten. De gedetineerden kunnen betrokken worden door meer werkgroepen te vormen in de gevangenis. Dit kunnen werkgroepen van alle diensten zijn die in de gevangenis aanwezig zijn. De gevangenis kan wel de grens trekken om gedetineerden niet te betrekken bij diensten waar gevoelige informatie over medegedetineerden of personeel besproken wordt.

Talenten van gedetineerden gebruiken als kracht

Gedetineerden hadden meestal voor hun detentieperiode een beroep die ze uitoefenden. De gevangenis kan gebruik maken van hun talenten om hen te laten participeren in de gevangenis. Bijvoorbeeld het inzetten van een schilder of klusjesman. Dit heeft ook voordelen voor de gevangenis namelijk de werkdruk van personeel verlichten en verzorging van de gevangenis.

5 Conclusie

Dit onderzoek richt zich op de verschillende participatie- en inspraakinitiatieven die in de gevangenissen aanwezig zijn. In de gevangenissen is er een verscheiden aanbod aanwezig. Het aanbod verschilt per gevangenis. Uit de resultaten blijkt dat in de meerderheid van de gevangenissen een gedetineerdenoverleg aanwezig is. Het gedetineerdenoverleg verschilt per gevangenis. In sommige gevangenissen worden verkiezingen gehouden en in andere gevangenissen niet. Daarnaast is de frequentie van het gedetineerdenoverleg in elke gevangenis anders. Verder hebben alle gevangenissen een hulp- en dienstverleningsaanbod en sociale en culturele projecten. Peer support is in elke gevangenis aanwezig. Het is vooral op een informele manier aanwezig. Daarnaast werden de ervaringen van de betrokkene actoren (gedetineerden, Vlaamse Gemeenschap en personeelsleden) in kaart gebracht. De meerderheid van de gedetineerden en professionelen staan positief ten opzichte van de verschillende aanwezige participatie- en inspraakinitiatieven. De meerderheid van de professionelen staan ook kritisch tegenover het gedetineerdenoverleg. Het werkt volgens hen niet zoals het hoort te werken, omdat de wet niet opgevolgd wordt en er geen juiste vertegenwoordiging is van de gevangenispopulatie.

Verder werd er gekeken naar het profiel van gedetineerden die deelnemen aan de participatie- en inspraakinitiatieven. Vooral gedetineerden die de Nederlandse taal spreken, mondig zijn en voornamelijk al actief zijn in de gevangenis vinden hun weg naar het aanbod. De grootste groep van gedetineerden die uit de boot vallen, zijn anderstaligen. Dit komt doordat een groot deel van het aanbod in de gevangenissen Nederlandstalig is. De motivatie van gedetineerden om deel te nemen verschilt vaak van persoon tot persoon en is dynamisch. De meest voorkomende motivaties die door de respondenten opgenoemd werden, zijn tijdverdrijf, zich nuttig voelen, sociale contacten en iets bijleren.

Daarnaast ervaren de gedetineerden een aantal drempels om deel te nemen aan het aanbod. De grootste drempel die ervaren wordt is taal. Er zijn ook een aantal competenties die gedetineerden moeten bezitten om deel te kunnen nemen aan het aanbod. De competenties zijn afhankelijk van de activiteiten. Sport wordt als het enige aanbod opgenoemd waaraan alle gedetineerden kunnen deelnemen zonder bepaalde competenties te moeten bezitten.

Als laatste wordt er gekeken welke voordelen deelname aan de participatie- en inspraakinitiatieven biedt aan gedetineerden, de gevangenis en de samenleving. Het grootste voordeel voor de gedetineerden is het leren van nieuwe vaardigheden en uit cel zijn. De respondenten zijn het algemeen mee eens dat de veiligheid het grootste voordeel is voor de gevangenis. Ten slotte is het voordeel voor de samenleving vooral re-integratie in de samenleving.

In dit onderzoek wordt geen rekening gehouden met de achtergrond, hechtenistitel en geslacht van gedetineerden waardoor er geen vertegenwoordiging is van de gehele gevangenispopulatie. Er zijn enkel mannelijke gedetineerden geïnterviewd die allemaal deelnemen aan het aanbod. De resultaten zijn niet representatief, omdat de gehele gevangenispopulatie niet alleen uit mannelijke gedetineerden bestaat. Geïnterneerden zijn in dit onderzoek ook niet betrokken geweest. Daarnaast zijn er buiten de ondervraagde respondenten gedetineerden aanwezig die niet deelnemen aan het aanbod. Vervolgonderzoek kan zich vooral richten op hoe gevangenissen op beleidsniveau participatie kunnen implementeren zodat er een cultuur van participatie in elke gevangenis ontstaat.

Bibliografie

- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Auzoult, L., & Abdellaoui, S. (2013). Perceptions of a Peer Suicide Prevention Program by Inmates and Professionals Working in Prisons Underestimation of Risk, the Modification of the Field, and the Role of Self-Consciousness. *Crisis-the Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*, 34(4), 289–292. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000172>
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., Van der Velden, T., & de Goede, M. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen [etc.]: Noordhoff.
- Bagnall, A.-M., South, J., Hulme, C., Woodall, J., Vinall-Collier, K., Raine, G., ... Wright, N. M. J. (2015). A systematic review of the effectiveness and cost-effectiveness of peer education and peer support in prisons. *Bmc Public Health*, 15, 290. <https://doi.org/10.1186/s12889-015-1584-x>
- Batchelder, J. S., & Pippert, J. M. (2002). Hard time or idle time: Factors affecting inmate choices between participation in prison work and education programs. *Prison Journal*, 82(2), 269–280.
- Battaglia, C., di Cagno, A., Fiorilli, G., Giombini, A., Borrione, P., Baralla, F., ... Pigozzi, F. (2015). Participation in a 9-month selected physical exercise programme enhances psychological well-being in a prison population. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 25(5), 343–354. <https://doi.org/10.1002/cbm.1922>
- Belgisch Staatsblad. (2005). Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden. Geraadpleegd 21 mei 2016, van http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=2005011239
- Bilderbeck, A. C., Farias, M., Brazil, I. A., Jakobowitz, S., & Wikholm, C. (2013). Participation in a 10-week course of yoga improves behavioural control and decreases psychological distress in a prison population. *Journal of Psychiatric Research*, 47(10), 1438–1445. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2013.06.014>
- Blokland, A., Wermink, H., Robert, L., & Maes, E. (2015). Wederopsluiting na elektronische detentie en reguliere detentie in België, 57(1), 31–58. <https://doi.org/10.5553/TvC/0165182X2015057001002>

- Brinded, P. M., Simpson, A. I., Laidlaw, T. M., Fairley, N., & Malcolm, F. (2001). Prevalence of psychiatric disorders in New Zealand prisons: a national study. *The Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 35(2), 166–173. <https://doi.org/10.1046/j.1440-1614.2001.00885.x>
- Brosens, D. (2015). *Participation in prison programmes: profile of (non-)participants, encouraging and discouraging factors* (Doctoraat). Vrije Universiteit Brussel, Brussel.
- Brosens, D., & De Donder, L. (2017). Peer-to-peer leren en ondersteuning: ook mogelijk in de gevangenissen!?, 38(2).
- Brosens, D., De Donder, L., Mievis, J., Salhi, F., & Van Roy, L. (2016). *Inspraak & participatie van gedetineerden in de gevangenis van Gent* (p. 189). Vrije Universiteit Brussel.
- Brosens, D., De Donder, L., & Verté, D. (2013). *Hulp- en dienstverlening gevangenis Antwerpen: een onderzoek naar de behoefte van gedetineerden* (p. 79). Vrije Universiteit Brussel.
- CAW. (z.d.). Begeleiding van gedetineerden en familie | CAW Antwerpen. Geraadpleegd 17 april 2017, van <http://www.cawantwerpen.be/begeleiding-van-gedeteneerden-en-familie>
- Claes, B., & Brosens, D. (2015). Verdiepingen en verschuivingen in het hulp- en dienstverleningslandschap aan gedetineerden, 36(6), 519–534.
- Committee of Ministers. (2006). European Prison Rules. Geraadpleegd 17 april 2017, van https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8d25
- Coyle, A. (2009). *A human rights approach to prison management: handbook for prison staff* (2. ed., rev). London: International Centre for Prison Studies [u.a.].
- De Rode Antraciet. (2017). Historiek. Geraadpleegd 17 april 2017, van <http://derodeantraciet.be/historiek/>
- De Win, K. (2015). Gevangenis Leuven Centraal Jaarverslag 2015. Marijke Enghien, afdeling Welzijn en Samenleving. Geraadpleegd van https://www.departementwvg.be/sites/default/files/media/documenten/od_jv15leuvencentraal_2016.pdf
- Derwael, B. (2013). *Praktijkgids participatie: 55 concrete tips voor succesvolle inspraakprojecten*. Brussel: Politeia.
- Devilly, G. J., Sorbello, L., Eccleston, L., & Ward, T. (2005). Prison-based peer-education schemes. *Aggression and Violent Behavior*, 10(2), 219–240. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2003.12.001>

- Edgar, K., Jacobson, J., & Biggar, K. (2011). *Time Well Spent: A practical guide to active citizenship and volunteering in prison*. London: Prison Reform Trust.
- FOD justitie. (2016). *Jaarverslag 2015 Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen* (Jaarverslag). Brussel.
- FOD Justitie. (2017). *Jaarverslag 2016 Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen* (Jaarverslag) (p. 66). Brussel: FOD justitie DG EPI - Penitentiaire Inrichtingen.
- FOD justitie. (z.d.). Gevangenisbevolking - Statistieken & Analyses. Geraadpleegd 21 mei 2016, van <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/andere/gevangenen/>
- Foster, J., & Magee, H. (2011). Peer support in prison health care. Greenwich.
- Gemengde commissie. (2014). Omgevingsanalyse en strategisch kader Voor de Opmaak van een "Vlaams strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden 2015-2020". Geraadpleegd 7 april 2017, van <http://klaskab.net/doc/Omgevingsanalyse%20en%20strategisch%20kader%20H&D%2015-2020.pdf>
- Gerber, J., & Fritsch, E. J. (1995). ADULT ACADEMIC AND VOCATIONAL CORRECTIONAL EDUCATION PROGRAMS: A REVIEW OF RECENT RESEARCH. *Journal of Offender Rehabilitation*, 22(1-2), 119-142. https://doi.org/10.1300/J076v22n01_08
- Goosdeel, A., Hariga, F., & Theys, D. (2015). Methodological snowball handbook. Modus Vivendi.
- Guffens, H., Sempot, L., & Van Driessche, K. (2012). Basiswet interne rechtspositie gedetineerden: de opstart van de overlegorganen in de Belgische gevangenen. Panopticon.
- HM Chief Inspector of Prisons. (2012). *Report on an announced full follow-up inspection of HMP Ford*. Geraadpleegd van <http://www.justiceinspectrates.gov.uk/prisons/wp-content/uploads/sites/4/2014/03/ford-2012.pdf>
- HM Prison Service. (2005). Prison peer support: Good practice guide for Insiders peer support schemes. Geraadpleegd van http://www.lemosandcrane.co.uk/bluesalmon_trial/resources/MOJ%20-%20Good%20practice%20for%20Insiders%20peer%20support%20schemes.pdf
- IMB. (2012). *HMP Ford Annual report of the Independent Monitoring Board*. Geraadpleegd van <http://www.imb.org.uk/wp-content/uploads/2015/01/ford-2012-2013.pdf>
- Inderbitzin, M., Cain, J., & Walraven, T. (2016). Learning and Practicing Citizenship and Democracy Behind Bars. In L. S. Abrams, E. Hughes, M. Inderbitzin, & R. Meek (Red.), *The Voluntary*

- Sector in Prisons* (pp. 55–83). New York: Palgrave Macmillan US.
https://doi.org/10.1057/978-1-137-54215-1_3
- Jaffe, M. (2012). *The Listener Scheme in Prisons: Final report on the Research Findings*. Keele University.
- Janssens, F. (2011). "Wij willen ons samenleven duurzaam veranderen": Overwegingen bij een dringende ecologische en sociale imperatief. In F. Cockx, H. De Blende, G. Gehre, G. Van den Eeckhaut, & G. Verschelden (Eds.), *Wissels. Handboek sociaal-cultureel werken met volwassenen*. Gent: Academia Press.
- Molleman, T. (2014). *Zelfredzame gedetineerden*. Wetenschappelijke onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Nacro. (2014). Prisoner participation in open and training prisons. Nacro.
- Plettinckx, E., Blanckaert, P., De Ridder, K., Vander Laenen, F., Laudens, F., & Casero, L. (2014). *Belgisch Nationaal Drugsrapport 2014, Nieuwe Ontwikkelingen en Trends*. Brussels: WIV-ISP.
- Polfliet, K. (2015). Gevangenis Gent Jaarverslag 2015. Marijke Enghien, afdeling Welzijn en Samenleving. Geraadpleegd van https://www.departementwvg.be/sites/default/files/media/documenten/od_jv15-gent_def.pdf
- Robert, L., & Maes, E. (2012, februari). Wederopsluiting na vrijlating uit de gevangenis. Geraadpleegd 10 augustus 2017, van https://www.researchgate.net/publication/274064908_Wederopsluiting_na_vrijlating_uit_d_e_gevangenis
- Salmon, P. (2001). Effects of physical exercise on anxiety, depression, and sensitivity to stress: a unifying theory. *Clinical Psychology Review*, 21(1), 33–61.
- Scharf, P., & Hickey, J. (1976). The Prison and the Inmate's Conception of Legal Justice: An Experiment in Democratic Education. *Criminal Justice and Behavior*, 3(2), 107–122.
<https://doi.org/10.1177/009385487600300201>
- Sempot, L., Boffé, A., Nagels, I., Michiels, O., Lalmand, C., & Bleyenbergh, L. (2015). *Jaarverslag 2014. Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen (Jaarverslag)* (p. 66). Brussel: FOD justitie. Geraadpleegd van <http://justitie.belgium.be/sites/default/files/downloads/BAT%20NL%202014.pdf>

- Sifunda, S., Reddy, P. S., Braithwaite, R., Stephens, T., Bhengu, S., Ruiter, R. A. C., & van den Borne, B. (2008). The effectiveness of a peer-led HIV/AIDS and STI health education intervention for prison inmates in South Africa. *Health Education & Behavior, 35*(4), 494–508. <https://doi.org/10.1177/1090198106294894>
- Toe By Toe in Prisons. (z.d.). Geraadpleegd 17 april 2017, van <http://www.toe-by-toe.co.uk/toe-by-toe-in-prisons/>
- Tootoonchi, A. (1993). College education in prisons: The inmate's perspectives. *Federal Probation, 57*(4), 34-40.
- Vandeurzen, I. (2016). Gevangenis Antwerpen Jaarverslag 2016. Vlaamse Overheid. Geraadpleegd van https://www.departementwvg.be/sites/default/files/media/documenten/jaarverslag2016_hdvgevangenisantwerpen.pdf
- Van Herk, G. (2015). Gevangenis Hasselt Jaarverslag 2015. Marijke Enghien, afdeling Welzijn en Samenleving. Geraadpleegd van https://www.departementwvg.be/sites/default/files/media/documenten/od_jv15-hasselt_def_1.pdf
- VDAB. (2017). VDAB. Geraadpleegd 17 april 2017, van <https://www.vdab.be/vdab>
- Vlaamse Gemeenschap. (2000). Strategisch plan van de Vlaamse Gemeenschap Missie, krachtlijnen, ambities, strategieën en kritische succesfactoren.
- Vlaamse Overheid. Decreet betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden (2013). Geraadpleegd van http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2013030809&table_name=wet
- Vocvo. (z.d.). Gedetineerden | Vocvo. Geraadpleegd 13 augustus 2017, van <https://vocvo.be/content/gedetineerden>
- Whiteley, S. M., & Hosford, R. E. (1983). Counseling in Prisons. *The Counseling Psychologist, 11*(2), 27–34. <https://doi.org/10.1177/0011000083112006>
- Wolf, H., & Prison Reform Trust. (1991). *The Wolf Report: a summary of the main findings and recommendations of the inquiry into prison disturbances*. London: Prison Reform Trust. Geraadpleegd van <http://books.google.com/books?id=bZYbAQAAAJ>
- Wolf, J., & Tumin, S. (1991). *Prison Disturbances April 1990: Report of an inquiry*. London: HMSO.
- Zybert, E. B. (2011). Prison Libraries in Poland: Partners in Rehabilitation, Culture, and Education. *Library Trends, 59*(3), 409–426. <https://doi.org/10.1353/lib.2011.0004>

Bijlagen

- 1. Interviewschema: focusgroepen De Rode Antraciet**
- 2. Interviewschema: individueel interview professionelen**
- 3. Interviewschema: individueel interview gedetineerden**
- 4. Labelschema**

1 Interviewschema: focusgroepen De Rode Antraciet

INTRODUCTIE

Kort voorstellen:

(Ik ben een studente aan de VUB en voor mijn masterproef doe ik een onderzoek naar participatie-initiatieven voor gedetineerden. Ik heb in september van Gino Campenaerts, jullie collega, de antwoorden op de bevestigingen die jullie hebben ingevuld gekregen. Wij hebben ervoor gekozen om de vragen die ik hierbij heb niet allemaal via mail te stellen, omdat we in de diepte willen gaan en echt een gesprek willen aangaan.)

De bedoeling van de focusgroep is om informatie te verzamelen over participatie in de gevangnissen waar jullie actief zijn. Hierdoor kan er een beter beeld geschetst worden over de mogelijke participatievormen binnen de verschillende gevangnissen in Vlaanderen en Brussel. Daarnaast willen we ook met dit gesprek te weten komen welke gedetineerden deelnemen aan het aanbod (participatievormen) en welke gedetineerden uit de boot vallen.

Om de verdere verwerking van het interview mogelijk te maken is het letterlijk uittypen van het interview nodig. Ik zou graag uw toestemming hebben om het gesprek op te nemen. Deze toestemming verkrijg ik van jullie door het informed consent te ondertekenen.

PERSOONLIJKE GEGEVENS

We zullen starten met een kennismakingsronde. Jullie kennen elkaar waarschijnlijk allemaal al, maar ik nog niet. Wil iedereen zijn naam zeggen, in welke gevangenis hij/zij werkt en wat uw functie daar is.

ALGEMENE VRAGEN INSpraak/PARTICIPATIE

- **Als we het hebben over inspraak en participatie van gedetineerden, wat verstaan jullie hieronder?**
 - o Betekenen inspraak en participatie voor jullie iets anders? Leg uit.
- **Welke vormen van inspraak/participatie voor gedetineerden vinden jullie interessant in de gevangenis(sen) waar jullie werkzaam zijn?**

STRUCTURELE VORMEN VAN INSpraak/PARTICIPATIE VAN GEDETINEERDEN

HET GEDETINEERDENOVERLEG

- **Wordt er in uw gevangenis een gedetineerdenoverleg aangeboden?**
 - o Kunnen jullie wat meer vertellen over de werking van het gedetineerdenoverleg?
 - o Wat is jullie rol t.a.v. het gedetineerdenoverleg?
 - Op welke manieren komen jullie in contact met het overlegorgaan?
 - Op welke momenten komen jullie in contact met het overlegorgaan?
- Welke informatiekanalen worden gebruikt om het overlegorgaan bekend te maken onder gedetineerden?
- Welke taken neemt het overlegorgaan vandaag op?

- Wat heeft het overlegorgaan al gerealiseerd?
- Welke verschillen ondervinden jullie tussen een arresthuis en een strafhuis bij de organisatie van een gedetineerdenoverleg? (Of andere inspraakkanalen)

ANDERE OVERLEGSTRUCTUREN WAARBIJ GEDETINEERDEN BETROKKEN WORDEN

- **Bij welke andere overlegstructuren worden gedetineerden nog betrokken in uw gevangenis?**
 - o Kunnen jullie wat meer vertellen over de werking van deze overlegstructuren?
 - o Hoe wordt bepaald welke gedetineerden kunnen deelnemen aan deze overlegstructuren?
 - o Welke informatiekanalen worden gebruikt om deze overlegstructuren bekend te maken onder gedetineerden?
 - o Welke verschillen zijn er op dit gebied tussen een arresthuis en een strafhuis?

PEER SUPPORT (Peer support wil zeggen dat gedetineerden hulp bieden aan hun medegedetineerden. Dit kan op verschillende vlakken zijn.)

- **Welke vormen van peer support zijn aanwezig in de gevangenis?**
 - o Welke vormen van peer support worden formeel georganiseerd?
 - o Welke vormen van informele peer support zijn aanwezig?
 - o Wat vinden jullie van peer support in de gevangenis?
 - Welke vormen van peer support zouden wenselijk zijn (indien ze nog niet bestaan)?
 - o Welke verschillen zijn er op dit gebied tussen een arresthuis en een strafhuis?

GEDETINEERDEN BETREKKEN BIJ DE ORGANISATIE VAN ACTIVITEITEN

- **Welke vormen van medewerking van gedetineerden aan de organisatie en bekendmaking van het hulp- en dienstverleningsaanbod zijn er momenteel al in uw gevangenis?**
 - o Wat zijn de voordelen hiervan?
 - o Wat zijn de nadelen/ knelpunten hiervan?
 - o Wat zijn drempels die jullie ervaren?
 - Wat zijn de moeilijkheden die tijdens de praktische uitvoering opduiken?
 - o Hoe weten gedetineerden dat ze kunnen helpen met de organisatie en bekendmaking van het hulp- en dienstverleningsaanbod?
- **Indien dit nog niet georganiseerd wordt, denken jullie erover na om dit in de toekomst wel te doen?**
 - o Zo ja, op welke manieren zou dit vorm kunnen krijgen?
 - o Wat zijn op dit gebied de verschillen tussen een arresthuis en een strafhuis?

Zijn er nog andere structurele vormen van inspraak en participatie van gedetineerden in uw gevangenis?

PROJECTMATIG

- **Welke projecten hebben er reeds plaatsgevonden waarin gedetineerden inspraak hadden?**
 - o Kan je daar wat meer over vertellen?
 - o Hoe werden gedetineerden geïnformeerd over het bestaan van deze projecten?

- **Zijn er nog andere vormen van inspraak of participatie van gedetineerden die wenselijk zijn, maar vandaag de dag nog niet bestaan?**

PROFIEL

- **Wat is het profiel van gedetineerden die deelnemen aan inspraak- of participatie-initiatieven in de gevangenis?**
 - o Welke positie nemen deze gedetineerden in binnen de gedetineerdenpopulatie?
 - o Welke competenties hebben zij?
 - o Zijn er een aantal vereisten waarover een gedetineerden moet beschikken om deel te kunnen nemen?
 - o Wat motiveert gedetineerden om hieraan deel te nemen?
 - o Welke groepen vallen momenteel uit de boot?
 - Bijv. oudere gedetineerden, gedetineerden die het Nederlands niet machtig zijn, nieuwkomers, ...
 - Is inspraak/participatie van deze groepen wenselijk?
 - Zo ja, op welke manier zou dit georganiseerd kunnen worden?
 - Welke drempels denkt u dat deze gedetineerden ervaren om te participeren aan het aanbod?
 - Welke drempels ervaren jullie bij het betrekken van deze groepen?
 - Wat zou er moeten veranderen om de drempels weg te werken of het aanbod toegankelijker te maken?

- **Hoe worden gedetineerden met een migratieachtergrond betrokken bij de inspraak- en participatie-initiatieven?**
 - o Wat motiveert deze gedetineerden om deel te nemen?
 - o Welke drempels ervaren deze gedetineerden om deel te nemen aan de inspraak- en participatie-initiatieven?
 - o Welke drempels ervaren jullie bij het betrekken van deze gedetineerden?
 - o Worden dezelfde methodes van bekendmaking gehanteerd als bij de andere gedetineerden?
 - o Welke mogelijkheden zijn er voor deze gedetineerden die de Nederlandse taal niet machtig zijn?

- **Welke voordelen biedt deelname aan de verschillende participatievormen?**
 - o Voor gedetineerden zelf?

- Voor de gevangenis?
- Voor de samenleving?

- **Als u iets zou kunnen veranderen in de gevangenis op vlak van de participatiemogelijkheden wat zou dat zijn?**

AFSLUITEN

Dit was de laatste vraag. Ik ga hierbij het interview afronden. Zijn er nog vragen of wil u nog iets toevoegen?

Ik zou u graag willen bedanken voor uw tijd en uw bijdragen aan het onderzoek.

2 Interviewschema: individueel interview professionelen

Introductie

Ik ben Karima Aouad, een studente Agogische Wetenschappen aan de VUB. Voor mijn masterproef doe ik een onderzoek naar participatie- en inspraakinitiatieven voor gedetineerden. Ik bedoel hiermee dat ik zal kijken naar activiteiten waar gedetineerden aan meedoen en hun stem kunnen laten horen. Het gaat over activiteiten die zowel door de gevangenis georganiseerd zijn als door de gedetineerden zelf. Er hebben reeds focusgroepsinterviews plaatsgevonden met medewerkers van De Rode Antraciet. Op basis van de informatie die hieruit naar voren is gekomen, hebben we vijf learning practices geselecteerd, m.a.w. gevangenissen waar één of meerdere waardevolle inspraak- en participatie-initiatieven bestaan.

De bedoeling van het interview is om informatie te verzamelen over verschillende participatie- en inspraakinitiatieven in vijf gevangenissen. Dit wordt gedaan door personen te interviewen die op de één of andere manier betrokken zijn bij de participatie van gedetineerden. Hierdoor kan er een beter beeld geschetst worden over de mogelijke participatievormen binnen de verschillende gevangenissen in Vlaanderen.

Om de verdere verwerking van het interview mogelijk te maken is het letterlijk uittypen van het interview nodig. Ik zou graag uw toestemming hebben om het gesprek op te nemen. Het interview wordt nadien anoniem verwerkt. Deze toestemming verkrijg ik van jullie door het informed consent te ondertekenen.

Om mijn onderzoek op een goede en juiste manier uit te werken, heb ik u hulp nodig. Dit kunt u doen door mijn vragen te beantwoorden. Er zijn geen foute of juiste antwoorden.

Persoonlijke gegevens

Kunt u uzelf voorstellen?

Algemene vragen

- **Als we het hebben over inspraak en participatie, wat verstaat u hieronder?**
 - o Welke doelen zou inspraak en participatie van gedetineerden volgens u moeten nastreven?
- **Welke vormen van inspraak/participatie vindt u interessant hier in de gevangenis?**
 - o Waarom vind je deze vorm(en) van inspraak en participatie interessant?
 - o Wat maakt dit waardevol?

Structurele vormen van inspraak/participatie van gedetineerden

HET GEDETINEERDENOVERLEG

- **Is er een gedetineerdenoverleg in deze gevangenis?**
 - o Kunt u wat meer vertellen over de werking van het gedetineerdenoverleg?
 - Wat doet dit overlegorgaan?
 - Op welke manieren komt u in contact met het overlegorgaan?
 - Op welke momenten komt u in contact met het overlegorgaan?

- **Wat heeft het overlegorgaan al gerealiseerd?**
- **Welke informatiekkanalen worden gebruikt om het overlegorgaan bekend te maken onder gedetineerden?**
- **Wat vindt u van het gedetineerdenoverleg?**
 - o Wat vindt u goed aan het gedetineerdenoverleg?
 - o Wat kan er beter aan het gedetineerdenoverleg?
 - o Wat vindt u van de terugkoppeling van de informatie?
 - o In welke taal worden vergaderingen van het gedetineerdenoverleg gehouden?

ANDERE OVERLEGSTRUCTUREN WAARBIJ GEDETINEERDEN BETROKKEN WORDEN

- **Bij welke andere overlegstructuren worden gedetineerden nog betrokken in de gevangenis?**
 - o Kunt u mij wat meer vertellen over de werking van deze overlegstructuren?
 - o Hoe wordt bepaald welke gedetineerden kunnen deelnemen aan deze overlegstructuren?
 - o Welke informatiekkanalen worden er gebruikt om deze overlegstructuren bekend te maken onder gedetineerden?

PEER SUPPORT (Peer support wil zeggen dat gedetineerden hulp bieden aan andere gedetineerden.)

- **Welke vormen van peer support zijn aanwezig in de gevangenis?**
 - o Welke vormen van peer support worden formeel georganiseerd?
 - o Welke vormen van informele peer support zijn aanwezig?
 - o Wat vindt u van peer support in de gevangenis?
 - Welke vormen van peer support zouden wenselijk zijn (indien ze nog niet bestaan)?

GEDETINEERDEN BETREKKEN BIJ DE ORGANISATIE VAN ACTIVITEITEN

- **Welke vormen van medewerking van gedetineerden aan de organisatie en bekendmaking van het hulp- en dienstverleningsaanbod zijn er momenteel in uw gevangenis?**
 - o Wat zijn de voordelen hiervan?
 - o Wat zijn de nadelen/ knelpunten hiervan?
 - o Wat zijn drempels die u ervaart?
 - Wat zijn de moeilijkheden die tijdens de praktische uitvoering opduiken?
 - o Hoe weten gedetineerden dat ze kunnen helpen met de organisatie en bekendmaking van het hulp- en dienstverleningsaanbod?
- **Indien dit nog niet georganiseerd wordt, denken jullie erover na om dit in de toekomst wel te doen?**
 - o Zo ja, op welke manieren zou dit vorm kunnen krijgen?
 - o Wat houdt jullie momenteel tegen om dit te implementeren?

PROJECTMATIG

- **Welke projecten hebben er reeds plaatsgevonden waarin gedetineerden inspraak hadden?**
 - o Kan je daar wat meer over vertellen?
 - o Hoe werden gedetineerden geïnformeerd over het bestaan van deze projecten?
- **Zijn er nog andere vormen van inspraak of participatie van gedetineerden die wenselijk zijn, maar vandaag de dag nog niet bestaan?**

PROFIEL

- **Wat is het profiel van gedetineerden die deelnemen aan inspraak- of participatie-initiatieven in de gevangenis?**
 - o Welke positie nemen deze gedetineerden in binnen de gedetineerdenpopulatie?
 - o Welke competenties hebben zij?
 - o Zijn er een aantal vereisten waarover een gedetineerden moet beschikken om deel te kunnen nemen?
 - o Wat motiveert gedetineerden om hieraan deel te nemen?
 - o Welke groepen vallen momenteel uit de boot?
 - Bijv. oudere gedetineerden, gedetineerden die het Nederlands niet machtig zijn, nieuwkomers, ...
 - Is inspraak/participatie van deze groepen wenselijk?
 - Zo ja, op welke manier zou dit georganiseerd kunnen worden?
 - Welke drempels denkt u dat deze gedetineerden ervaren om te participeren aan het aanbod?
 - Welke drempels ervaart u bij het betrekken van deze groepen?
 - Wat zou er moeten veranderen om de drempels weg te werken of het aanbod toegankelijker te maken?

- **Hoe worden gedetineerden met een migratieachtergrond betrokken bij de inspraak- en participatie-initiatieven?**
 - o Wat motiveert deze gedetineerden om deel te nemen?
 - o Welke drempels ervaren deze gedetineerden om deel te nemen aan de inspraak- en participatie-initiatieven?
 - o Welke drempels ervaren jullie bij het betrekken van deze gedetineerden?
 - o Worden dezelfde methodes van bekendmaking gehanteerd als bij de andere gedetineerden?
 - o Welke mogelijkheden zijn er voor deze gedetineerden die de Nederlandse taal niet machtig zijn?

- **Welke voordelen biedt deelname aan de verschillende participatievormen?**
 - o Voor gedetineerden zelf?
 - o Voor de gevangenis?
 - o Voor de samenleving?

- **Als u iets zou kunnen veranderen in de gevangenis op vlak van de participatiemogelijkheden wat zou dat zijn?**

AFSLUITEN

Dit was de laatste vraag. Ik ga hierbij het interview afronden. Zijn er nog vragen of wil u nog iets toevoegen?

Ik zou u graag willen bedanken voor uw tijd en uw bijdragen aan het onderzoek.

3 Interviewschema: individueel interview gedetineerden

Introductie

Ik ben Karima Aouad, een studente Agogische Wetenschappen aan de VUB. Voor mijn masterproef doe ik een onderzoek naar participatie- en inspraakinitiatieven voor gedetineerden. Ik bedoel hiermee dat ik zal kijken naar activiteiten waar gedetineerden aan meedoen en hun stem kunnen laten horen. Het gaat over activiteiten die zowel door de gevangenis georganiseerd zijn als door de gedetineerden zelf. Er hebben reeds focusgroepsinterviews plaatsgevonden met medewerkers van De Rode Antraciet. Op basis van de informatie die hieruit naar voren is gekomen, hebben we vijf learning practices geselecteerd, m.a.w. gevangenissen waar één of meerdere waardevolle inspraak- en participatie-initiatieven bestaan.

De bedoeling van het interview is om informatie te verzamelen over verschillende participatie- en inspraakinitiatieven in vijf gevangenissen. Dit wordt gedaan door personen te interviewen die op de één of andere manier betrokken zijn bij de participatie van gedetineerden. Hierdoor kan er een beter beeld geschetst worden over de mogelijke participatievormen binnen de verschillende gevangenissen in Vlaanderen.

Om de verdere verwerking van het interview mogelijk te maken is het letterlijk uittypen van het interview nodig. Ik zou graag uw toestemming hebben om het gesprek op te nemen. Het interview wordt nadien anoniem verwerkt. Deze toestemming verkrijg ik van jullie door het informed consent te ondertekenen.

Om mijn onderzoek op een goede en juiste manier uit te werken, heb ik u hulp nodig. Dit kunt u doen door mijn vragen te beantwoorden. Er zijn geen foute of juiste antwoorden.

Persoonlijke gegevens

Kunt u uzelf kort voorstellen?

Algemene vragen

- **Als we het hebben over inspraak en participatie, wat verstaat u hieronder?**
 - o Welke doelen zou inspraak en participatie van gedetineerden volgens u moeten nastreven?
- **Welke vormen van inspraak/participatie vindt u interessant hier in de gevangenis?**
 - o Waarom vind je deze vorm(en) van inspraak en participatie interessant?
 - o Wat maakt dit waardevol?
 - o Aan welke vormen van participatie neem jijzelf deel?

Structurele vormen van inspraak/participatie van gedetineerden

HET GEDETINEERDENOVERLEG

- **Is er een gedetineerdenoverleg in deze gevangenis?**
 - o Kunt u wat meer vertellen over de werking van het gedetineerdenoverleg?
 - Zit jijzelf in het gedetineerdenoverleg?
 - Indien ja, wat is jouw rol daar?
 - Indien nee,
 - Wat doet dit overlegorgaan?

- Op welke manieren komt u in contact met het overlegorgaan?
- Op welke momenten komt u in contact met het overlegorgaan?

- **Wat heeft het overlegorgaan al gerealiseerd?**
- **Welke informatiekanalen worden gebruikt om het overlegorgaan bekend te maken in de gevangenis?**
- **Wat vindt u van het gedetineerdenoverleg?**
 - Wat vindt u goed aan het gedetineerdenoverleg?
 - Wat kan er beter aan het gedetineerdenoverleg?
 - Wat vindt u van de terugkoppeling van de informatie naar medegedetineerden?
 - In welke taal worden vergaderingen van het gedetineerdenoverleg gehouden?

ANDERE OVERLEGSTRUCTUREN WAARBIJ GEDETINEERDEN BETROKKEN WORDEN

- **Zijn er andere overlegorganen of werkgroepen waarbij gedetineerden betrokken worden? Zo ja, welke?** (Ik bedoel met het overlegorgaan een bijeenkomst waarbij zaken worden besproken over de gevangenis.)
 - Kunt u mij wat meer vertellen over de werking van deze werkgroepen met professionelen?
 - Zit jijzelf in zo'n werkgroep?
 - Hoe wordt bepaald wie er mag deelnemen aan deze overlegorganen?
 - Welke informatiekanalen worden gebruikt om deze overlegorganen bekend te maken?
 - Hoe sta jijzelf tegenover overlegorganen of werkgroepen?

PEER SUPPORT (Peer support wil zeggen dat gedetineerden hulp bieden aan andere gedetineerden.)

- **Welke vormen van peer support zijn aanwezig in de gevangenis?**
 - Welke vormen van peer support die ondersteund worden door professionele worden er georganiseerd?
 - Welke vormen van peer support waarbij gedetineerden elkaar spontaan ondersteunen zijn er aanwezig?
 - Wat vindt u van peer support in de gevangenis?
 - Welke vormen van peer support zouden wenselijk zijn (indien ze nog niet bestaan)?

GEDETINEERDEN BETREKKEN BIJ DE ORGANISATIE VAN ACTIVITEITEN

- **Zijn er gedetineerden die meewerken aan het organiseren van activiteiten? Zo ja, kan je hiervan een voorbeeld geven?**
 - Zo ja, organiseer jijzelf mee activiteiten?
 - Wat motiveert u om mee activiteiten te organiseren?
 - Indien nee, wat houdt u tegen om mee activiteiten te organiseren?
 - Wat zijn de voordelen hiervan?
 - Wat zijn de nadelen/ knelpunten hiervan?
 - Wat zijn drempels die u ervaart?
 - Wat zijn de moeilijkheden die tijdens de praktische uitvoering opduiken?
 - Hoe weten gedetineerden dat ze kunnen helpen met de organisatie en bekendmaking van het hulp- en dienstverleningsaanbod? (Met het hulp- en dienstverleningsaanbod bedoel ik activiteiten rond onderwijs, werk, cultuur, sport, gezondheid en welzijn.)
 - Wat vindt u ervan dat gedetineerden mee kunnen helpen bij het organiseren van activiteiten?
- **Zijn er nog andere vormen of voorbeelden van inspraak en participatie in de gevangenis?**

PROJECTMATIG

- **Welke projecten hebben er reeds plaatsgevonden waarin u en anderen inspraak hadden?**
 - o Kan je daar wat meer over vertellen?
 - o Hoe werden jullie geïnformeerd over het bestaan van deze projecten?
 - o Wat vond u van de projecten?

- **Zijn er nog andere vormen van inspraak of participatie van gedetineerden die wenselijk zijn, maar vandaag de dag nog niet bestaan?**

PROFIEL

- **Wat is het profiel van gedetineerden die deelnemen aan inspraak- of participatie-initiatieven in de gevangenis?**
 - o Welke positie nemen deze gedetineerden in binnen de gedetineerdenpopulatie?
 - o Welke competenties hebben zij?
 - o Zijn er een aantal vereisten waarover een gedetineerden moet beschikken om deel te kunnen nemen?
 - o Wat motiveert gedetineerden om hieraan deel te nemen?
 - o Welke groepen vallen momenteel uit de boot?
 - Bijv. oudere gedetineerden, gedetineerden die het Nederlands niet machtig zijn, nieuwkomers, ...
 - Is inspraak/participatie van deze groepen wenselijk?
 - Zo ja, op welke manier zou dit georganiseerd kunnen worden?
 - Welke drempels denkt u dat deze gedetineerden ervaren om te participeren aan het aanbod?
 - Wat zou er moeten veranderen om de drempels weg te werken of het aanbod toegankelijker te maken?

- **Hoe worden gedetineerden met een migratieachtergrond betrokken bij de inspraak- en participatie-initiatieven?**
 - o Wat motiveert deze gedetineerden om deel te nemen?
 - o Welke drempels ervaren deze gedetineerden om deel te nemen aan de inspraak- en participatie-initiatieven?
 - o Worden dezelfde methodes van bekendmaking gehanteerd als bij de andere gedetineerden?
 - o Welke mogelijkheden zijn er voor deze gedetineerden die de Nederlandse taal niet machtig zijn?

- **Welke voordelen biedt deelname aan de verschillende participatievormen?**
 - o Voor gedetineerden zelf?
 - o Voor de gevangenis?
 - o Voor de samenleving?

- **Als u iets zou kunnen veranderen in de gevangenis op vlak van de participatiemogelijkheden wat zou dat zijn?**

AFSLUITEN

Dit was de laatste vraag. Ik ga hierbij het interview afronden. Zijn er nog vragen of wil u nog iets toevoegen? Ik zou u graag willen bedanken voor uw tijd en uw bijdragen aan het onderzoek.

4 Labelschema

- Participatie- en inspraakinitiatieven

- Het gedetineerdenoverleg
- Andere overlegstructuren
- Hulp- en dienstverleningsactiviteiten
 - Sport
 - Bibliotheek
 - Cultuur
- Peer support
- Organisatie activiteiten
- Projecten

- Ervaringen (positief als negatief)

- Nadelen
- Voordelen

- Profiel van gedetineerden

- Deelnemen aan activiteiten
- Uit de boot vallen
- Motivatie
- Drempels
- Competenties

- Voordelen

- Gedetineerden
- Gevangenis
- Samenleving